

JAN KASPROWICZ

BALLADA
O SŁONECZNIKU

K R A K Ó W

1930

CENTRALNA BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA
przy K. O. S. B.
w Białymstoku

681/XI-XII

CZCIONKAMI DUKARNI NARODOWEJ W KRAKOWIE

I. NIE ZGASŁAŚ, PIEŚNI.

.....
Nie zgasłaś, pieśni, spętana więzami
Westchnień, mdlejących poza widnokregiem
Widomych blasków, poza niedosięgå
Otoczą wielkich, zielonawem światłem
Tajności lśnistych przyrzeczeń!... Jak więzień,
U progu skonu, w ciasnej, ciemnej kaźni
Żywi swą przyszłość nadzieją przestrzennej,
Jasnej i świeżej rozkoszy wyzwolin,
Tak nieustannie karmi się ma dusza
Nowych Zwiastowań świętą, bożą strawą,
By chleb złożoną na białym obrusie
Wieczornej uczty Żywota, przy szumie
Gajów oliwnych, gdy zorze gasnące
Na glob rzucają wielki cień Kalwarji...
Bo powiedz, powiedz: czem byłaby dusza
Bez tej Komunji Słowa, bez tych głośnych,
Jak serc najgłębsze, najskrytsze życzenie,
Bez tych bezkreśnych, jak głębie przestworów,
I, jak te głębie, arcymelodyjnych,
Tęsknot oddechem drżących Przepowiedni?
Czemże byłyby bez tej słodkiej woni
Drogię wina, które nadprzepastnych
Dreszczów żądliwe wycisnęły ręce
Z gron nieumarłych Przeczuc i jak płynny

Przelały bursztyń jego święte krople
W kosztowny, złoty roztruchan misteryj,
Niejawnionych przez mękę i ciernie?
Niejawnionych, chociaż u ich wejścia,
Przywalonego kamieniem, owitym
Zwojami bluszczów, z triumfu chorągwią
Białą i szumną, jak skrzydła gołębie,
Staje codziennie na świętych Taborach
W słoneczną rozkosz przemieniana Męka...
Choć z głową, wspartą na złotej patenie,
Na cierń spogląda i na krzyż oczami
Niewysłowionych, omdlałych upojeń!...
Czemże byłaby — powiedz ty, coś ongi,
Może niedawno, tak jeszcze niedawno,
Że nie miał czasu prześnić się ostatni
Sen o srebrzystych świtach na odległej,
Mgławą aleją świerków ku promiennym
Wierchom wiodącej przestrzeni pomiędzy
Umarłem ciałem, a zbudzonej duszy
Zdumionem okiem — ty, coś ongi, wczoraj,
Jako niemowlę, zasłuchane w dźwięki
Pieszczot matczynych, pragnące złowioną
Powtórzyć nutę, lecz niewprawne usta
Są jako skrzypce bez strun — — — powiedz, pieśni,
Ty, coś niedawno jeszcze stała z okiem
Szklanem od nagłych lęków i zadziwień,
Przed tą przestrzenią, przed tą po urwiskach
Pnącą się drogą:

Czem byłaby dusza,
To źródło życia twójego, bez owej,
W niejawnionych tajni nietykalnem,
Świętem Cyborium ukrywanej Hostji?

Nie lżą byłaby, spadła z pod powieki
Bożej w godzinie twórczych, nieujętych
Ludzka rachuba — Jemu czyż świadomych? —
Cierpień, lecz kroplą dżdżu, zlepioną marnie
Z ziemskich wyziewów na to, aby, świecąc
W kielichu lilji lub na liściach ostu,
Zgasła pod skrzydłem owadu lub w piasek
Wsiąkła przydrożny pod kręgami płazu...

II. SIĄDŹ NA KAMIENIU.

Siądź na kamieniu, który się odłamał
Z odwiecznych skał,
I przez potoku odwieczny szum
Rozmawiaj z Bogiem.

Wiem: nie odgadniesz Jego tajemnicy,
Ale usłyszysz zdaleka
Tajemnic pełne westchnienie,
Ktorem Or, wielki, miłosierny Pan,
Twym towarzyszy losom.

I zasłuchany w ten odwieczny szum
Potoku, mknącego z dalekich.
Poza światami skrytych gór,
Nie troszcz o swoje się jutro,
Albowiem nić jego przędzie
Na niewidzialnej kądzieli
Bóg.

Jeżeliś synem jest światła,
Światłością będą twoje dni, przyszłe
A jeśli w czas twych narodzin
Płakała ziemia
Pod ciężkiem brzemieniem mroków,
Nie znajdziesz w sobie tej mocy,
Ażeby z zaćmień gwiazd
Wydobyć blask dla swych dróg.

Na czyn się nie sil i chęci oporu
Folgi nie dawaj:
Krzyk i gniew to drухy
Ludzkiego rąk podnoszenia
Przeciwko temu, co jutro
Ma się wypełnić...

Twym czynem
Siąść na kamieniu, który się odłamał
Z odwiecznych skał,
I przez potoku odwieczny szum
Rozmawiać z Bogiem
I ludziom krzyczącym i gniewnym
Nosić orędzie wieczności,
Pełne dalekich, tajemniczych westchnień.
Które mi wielki, miłosierny Pan
W dal towarzyszy ich losom.

III. WIECZÓR.

Słońce zachodnie, przygasając, pali
Ostatni ogień na szczytach... Mrok... Smutn

Splywa tęsknica na łąkę; szmat płótna
Bieleje na niej; w bagnisku, śród fali

Sennych sitowi, rozgwar żab; ze stali
Wykuty księżyc: ziemia, w znój rozrzutna,
Zasypia zwolna; rozbudza ją chutna,
Szalona piosnka pijanych górali.

I ta umilkła... Kępy wierzb, jesiony
I wiąży drzemią nad rowami; szare,
Wilgotne pyły tulą się do trawy...

Snu nieznający, szumi rozklebiony
Potok, sinawą rozwieszając parę —
Oddech wieczności — na przestwór sinawy.

IV. POŻEGNANIE.

Dużom się nażył z wami, zacni ludzie,
Dużo waszego najadłem się chleba,
Teraz — żegnajcie! W drogę mi potrzeba,
W drogę daleką, po śniegach i grudzie.

Wiem: jeśli zechcę pozostać w tym domu,
Ramion mi swoich ta gościnność wasza
Chyba nie zamknie; lecz mnie już przestrasza
Dobroć szlachetnych... Nie mówcie nikomu,

Że nic wam w zamian nie dałem: w samotni,
Do której dążą me stopy pielgrzymie,
Będę miał dosyć czasu, by swe imię

Własnym obarczać wyrzutem: stokrotnie
Rani on duszę, w straszniejsze ją wplata
Koło, niż, zacni ludzie, — ręce świata,

V. RADA.

Starzec, któremu wyżarło już oczy
Patrzenie w przyszłość służebną, rzekł, w drogę
Puszczając syna: Jedną dać ci mogę
Radę, posłuchaj: Zawsze bądź ochoczy,

Mój arcybłąźnie, siadać na krawędzi
Stółka — z szacunku dla wielkiej hołoty,
Co społecznością zwie się, lecz w zaloty
Niechaj cię zbytnia pochopność nie pędzi

Ku prezydentom jej czci, ku marszałkom
I ku ministrom jej honoru: pałką
Wal tych obrońców moralności... Jeśli

Ta, którąś uczcił, obrazi się za to,
Ciesz się, nadchodzi miłościwe lato,
Co ciebie, pana, z rzędu sług wykreśli.

VI. WIATR GNIE SIEROCE SMREKI...

Wiatr gniew sieroce smreki,
W okna mi deszczem siecze;
Cicho się moja dusza
Po mgławych drogach wlecze.

Ku turniom płynie krzesanym,
Ku ścieżkom nad przepaściami.
Gdzie widmo bożych tajemnic
Zmaga się w szumach z nami.

Ku wirchom dąży strzelistym,
Spowitym w słoneczne złota,
Gdzie o bezbrzeżnych przestrzeniach
Samotna śni tęsknota.

Wiatr gniew sieroce smreki,
Mgławica deszczem prószy...
Hej! góry zakłete góry!
Tęsknico mojej duszy!

VII. NIE WIEM, GDZIE JESTEŚ...

I.

Nie wiem, gdzie jesteś i czy wielkie, czarne
Twoje źrenice tak się jeszcze palą,
Jak ongi, w chwilach, dziś przymglonych dałą
Sennych-li wspomnień, ku którym się garnę

Słabym, ostatnim wysiłkiem żeglarza
Na szalejącej, złowrózbnnej głębinie,
Kiedy mu wiosło z rąk zmęczonych ginie
I kiedy łódź się ku śmierci przeważa.

Nie wiem, czy dzisiaj, stanąwszy przedemną,
Nie snem, lecz jawą, umiałabyś jeszcze,
W strunach mej duszy dawne wzbudzić dreszcze...

Ale Twój obraz, odsunięty w ciemną,
Odległą przestrzeń, nęcić nie przestaje,
Jak nęcą owe z baśni niedościgłe raje.

II.

Nieraz cię widzę tak blisko, że usta
Chylę ku twoim, aby z ich kielicha
Wszystką wieczorną wypić woń, w tem cicha
Gaśniesz mi w oczach i znikasz, jak pusta

Bańka mydlana... Wnet ku duszy mojej
Przychodzisz znowu: Czy to ta, co mam
Nieugaszonej żądzy płomieniami,
Hańby się ludzkiej i wstydu nie boi

I żar miłości, nie znający granic,
Ani prawideł, na przekorę świata
Z tchem najszczytniejszych bogomodleń brata?

Nie! sen to dawnych dni, który się na nic
Rychło rozwiewa, żalu tylko mgławą
Snując smugę za sobą, że nie jesteś — jawą.

VIII. STARY, CZARNY KRZYŻ.

Stał przy drodze próchniejący,
Stary, czarny krzyż,
Mrok oplatał go wokół
W podwieczorną ciszę —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

Podziurawion był kulami
Z dawno zmiłkłych bitw,
Siadywała przy nim dusza,
Ranne śniąca blaski —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

Mnogi tędy tłum przechodził,
Głuchy szumiał wiatr,
A pobliski staw głęboką
Spoglądał tęsknicą —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

O północy, na przyśnicy
Błady płomyk kwitł:
Hej! — mówiono — skarby leżą
Ukryte pod krzyżem —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

Wziął się śmiałek do motyki
W świętojańską noc,
Kości ludzkich garść wykopał
Z zakłętej głębiny —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

Przyszli wierni chrześcijanie,
Schowali je w grób,
Szatan resztki powyrzucał
Człowieczej niedoli —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

I nie będą mieć spokoju
Po wieczysty wiek —

Wieczór zemrze, ranek zgaśnie
Dzień i noc zamilkną —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

W proch rozsypał się nad drogą
Stary, czarny krzyż;
Dusza siedzi na przyśniicy,
Śni o ciemnej pustce —
Ziemio! Ziemio! Ziemio!

IX. DZIEŃ MATKI BOSKIEJ ANIELSKIEJ.

Dzień Matki Boskiej Anielskiej: drewniany,
W miłosnych żarach słońca poczerniały,
Wiejski kościółek; wnętrze pełne chwały
Gromnic; prefacja; przycichły organy;

Dźwięk ich wylewa się za próg; tłum ludu —
Krase spódnice chustki, szare cuhy,
Zaległy cmentarz; poszept idzie głuchy
Z ust wpółotwartych: oczekują cudu...

Oto się spełnia... bije dzwon; w pokorze
Niewysłowionej chylą się ku ziemi
Prostacze, znojne, żądne Prawdy głowy.

A z lip, wsłuchanych w Tajemnicy boże,
Milczące Słowo, pada kwiat: drżącemi
Z dziwu rękami rwie go wiew sierpniowy.

X. PROCESJA.

Baldachim, utkan z złota i purpury,
Chwieje się w słońcu ponad falą głów —
Czego ci trzeba, biedna duszo? mów —
Pod baldachimem, wzniesiona do góry,

Błyszczą monstrancja; triumfalne wtóry
Brzmią, jakby świętych rozśpiewał się huf —
Czego ci trzeba, biedna duszo? mów! —
Wraz wiewem szepcą chorągiewne sznury,

Cmentarny Chrystus na kamiennym krzyżu
Wplata w te hymny modlitwę bez słów —
Czego ci trzeba, biedna duszo? mów!

A w feretronie Franciszek z Assyżu
Śni tajemnicę, wielkich, przyszłych, snów —
Czego ci trzeba, biedna duszo? mów!...

XI. MIŁOŚCI PEŁNE NIECH BĘDĄ TWE USTA.

Miłości pełne niech będą twe usta —
Pocałunkami darz tę wrogą ziemię,
Co, w mgły wieczorne otulona, drzemie,
O nowym znoju-ć marząca. Niech pusta

Złość cię nie szarpic, że cię jej, ścierniska
Krwawiły za dnia: liche żniwobranie

Miałeś, ty siewco bożych sów, na łanie,
Chciwym sprawniejszych plugów... Ale śliska

Jest droga gniewu, wiedzie nad przepaścią,
Do której strącisz ostatnią nadzieję
I resztkę wiary, żeś był godzien plonu

Szlachetniejszego, zaś, na przekór chaściom,
Ziemia-ć da sypki zbiór, gdy je obsieje
Miłość, silniejsza od zwycięstwa skonu.

XII. MRÓZ.

Baranią czapkę nacisnął na uszy
I wyszedł w pole. Milczkiem przywitały
Upierne świerki Mróz siarczysty, biały;
Pod jego stopą suchy śnieg się kruszy.

Styczniowych nocy Pan zacier a dłonie,
Iż stłumił życie po drogach; nie złowi
Żadnego głosu. Tylko potokowi
Szumy się z piersi wyrrywają. Po nie

Zgniewany idzie Mróz. Chce ściąć oddechem
Moc, która płynie, kajdanom daleka.
Zgiął się na brzegu, powiał lodem. W lesie

Zamarły drzewa. Lecz szumiąca echem
Wieczności, w tajniach gór zrodzona rzeka
Hymn swój, wciąż żywy, w dal miesięczną niesie.

XIII. DROGA.

Wybrałem sobie drogę, której sanie
Moich sąsiadów nie ruszyły. W lecie
Krzewna tu rosła trawa, dziś zamiecie
Biel swą pokładły na przemarzłym łanie.

Brnę po pas w śniegu, pot mi czoło zlewa,
Choć takie zimno, że kawki i wrony
Znikły, a wczoraj tłum ich wygłodzony
Wrzaskiem oprzędzał te samotne drzewa.

Śmieją się ze mnie poczciwi ludziska:
Poco wam, panie, trud ten? Tak się żali
Chłop, który czasu dość miał poznać zbliska

Potrzeby życia... Lecz ja brodzę dalej,
Zda mi się bowiem, że z tej drogi końca
Zobaczę lepiej zachód mego słońca...

XIV. DZWONKI SANEK.

Szczelnie dziś okna przysłoniłem w domu —
Nie chcę, by zajrzał kto do mego wnętrza:
Cisza w niem teraz włada przenajświętsza,
Jej tajemnicy nie zdradzę nikomu.

Zali szczęśliwsza godzina być może
Nad tę samotność, której siła żywa
Gdzieś w ponadziemski przestwór nas porywa
I w bezgranicznym zatapia przestworze?

Zdarzyła mi się przecież chwilka jedna,
Że, gdym usłyszał bujne dzwonki sanek,
Mknących po mrozie, jakaś moc bezwiedna

Do przysłoniętych pchnęła mnie firanek.
Alem się oparł: pocóż księżyc złoty
Miałby się chyłkiem zaśmiać z mej tęsknoty.

XV. CICHE, SAMOTNE RZĘDY WIERZB.

Ciche, samotne rzędy wierzb nad rzeką!
W godzinach zmierzchu, w dni, okryte szronem,
Gdy z pustej izby uchodzi w daleką
Przestrzeń ma dusza i broczy w czerwonym
Morzu promieni, które sennie cieką
W głębinę śmierci, melodyjnym tonem
Tak ją przynęca ten wasz smutek mnogi,
Że choć ma Raj przed sobą, staje wpół swej drogi...

Staje i wzrok swój, ze wzruszeń pobladła,
Szle na rozległy obszar pól, przecięty
Strugą srebrzystą, nad którą widziadła
Pni waszych starych wypuszczają pręty
Błękitnych tęsknic, i, łaknąca jadła
Wspomnień wiośnianych, zrywa ledwie wszczęty
Sen o zaświatach, by, łzami rzewnemi
Zalana, z bolem dziecka tulić się do — ziemi...

Ciche, samotne rzędy wierzb! Niewiele
Wchłonęła ona uciechy w tej kaźni
Ludzkiego życia; lecz, jeśli wesele

Możnaby twórczym rylcem wyobraźni
Wykuć w kosztownym, marmurowem dziele,
Jak na posągach ci wodzowie głaźni,
Błogosławiący zwycięskiej potrzebie,
To w wasze-li wspomnienie wrzeźbiłaby siebie...

Tak! Nie wiedziała ma dusza i nie wie,
Co znaczy spokój. Cisza przenajświętsza,
Drzemiąca w mroków świątynnych zalewie,
Była jej obcą!... Precz od swego wnętrza
Mknęła, jak z gniazda na bezlistnem drzewie
Ucieka ptactwo, gdy się nad niem spiętrza
Zwał chmur, nasycon strawą burz, a przed nią
Biegł goniec z nowych szarpań gorzką przepowiednią.

Jak ten wędrowiec, któremu się spieszy
Wyjść z ciemnych gąszczy, albowiem ostatni
Gaśnie już odblask promienistej rzeszy
Ogni wieczornych, zablakanych w matni
Głuchego lasu, tak ona, pieleszy
Syta ojczystych, syta ciżby bratniej,
Chwiejne, bywało, skrzydła rozprzestrzenia
Ku krajom cudzoziemskim, ku strefom wytchnienia.

Szła, gdzie przedziwne huczą wodogrzmoty,
Spływając szumną, kroplistą kurzawą
Po alabastrach gładkich ścian na złoty
Piaszek przydrożny; szła z swą raną krwawą
Ku tym powiewom ukójnej pieśzcoty,
W których, za wiatru łagodnego sprawą,
Drżą przerozkosnie eukaliptów wierzchy,
W bajeczne, w czarodziejskie zapatrzone zmierzchy.

U lodowcowych spoczywając zboczy,
Głos swojej skargi, nie słyszany przez ludzi,
Słała ku szczytów śnieżystej przezroczy,
Zali współczucia w ich wnętrzu nie zbudzi:
I wraz się echo rozlewne potoczy
Głębią przestworów i takim ją ludzie
Brzmieniem organem, jakby głąb daleka
Zmieniła w wielkie szczęście wielki ból człowieka.

Albo się pięła na skalne urwiska,
Wzrokiem rozległe obejmując kręgi,
W mżach zatopione błękitnych i, bliska
Zmilkłej, tajemnej niebiosów potęgi,
Która wokoło chłodne światło ciska
Na fale świerków, na drzemiące łęgi,
Precz usuwała granice pomiędzy
Władaniem zbawczej śmierci i żywota nędzy.

Nad jeziorami błędząc, na pół senna,
Śledząc radosne łodzie po lazurze,
Słonecznych pełne uśmiechów, lub z lenna
Zagasłej chwały, z ruin, jasne róże
Rwąc w zamyśleniu, albo bezimienna
W swych towarzyszek głośnym krocząc chórze
Po marmurowych willach, rozkosz świata
I smutek przenajgłębszy w jedną nicłość spleta.

A w tych wędrowkach, wzniosłą czy powszednią
Wlokła się drogą — czyż były godziny,
Ażeby naraz, jakby przepowiednią
Kary brzemienne przypomnienie winy
Nieopłaconej, nie ozwał się przed nią

Mrocznych przepaści ten widnokrag siny,
Za mgłą ukryty niezmierną, daleką,
Z samotnym, cichym rzędem starych wierzb nad rzeką?

Gdzież jej, tak biednej, a tak winnej duszy
Mdlejące żądze ukojeń nie wiodły?!
W katedr potężnych uroczystej głuszy
Stawała, nieme odprawiając modły;
Wsparta o filar, ani się nie ruszy,
Patrząc pokornie w ten półblask wychłodły,
Gdzie na ołtarzach, przystrojonych w zieleń,
Rozlewa się przedziwna tajemnica Wcieleń.

Pomiędzy kolumn bazaltowych rzędy,
Które się przed nią, niby żywe, snuły —
Strzelistych duchów wymowne legendy —,
Kroki swe niosła i swój umysł, czuły
Na gigantyczne gwary i rozpędy,
Rozgrane w ciszy stuleci, kopuły
Wypełniającej wielką ceromonją
Nabożeństw, co zagasły, a jednak się płonią...

Popod kamienne cisnęła się wnęki,
Okiem, rozwartem od nagłej zadumy,
W cudownych rzeźbach śledząc boskiej ręki
Ukryte piętna, czując, że rozumy
Ludzkie bez skutku odgadują męki
Twórczej rozkoszną tajemnicę, w szumy
Niebiańskich skrzydeł zaklętą, bez końca
Pchającą swych wybrańców do wiecznego słońca.

Pod grobowcami stając, prowadziła
Niemy rozhovor z tęsknicą rycerzy,
Wykutyh w głazie: bo taka w nich siła,
Taki hart życia w ich spojrzeniu leży,
Iż porfirowa niejedna mogiła
Zda się nie grobem, ale jest jak świeży
Namiot wśród pola i że świat z tej kuźni
Nowego bohaterstwa na czyn się nie spóźni...

Surowi święci, którym nieuchronny
Cień śmierci okno przysłonił w godzinie
Rannych przebudzeń, okno w nieboskłony,
Bezmierny przestwór; chmurne prorokinie
I życiodajne, przejasne Madonny,
Ciała pokutnic, złorzeczających winie
Łzą i żrenicą, zwróconą ku wyży,
Skąd spływa odpuszczenie na ramionach krzyży —

Obrazy sądu, huczące surmami
Archanielskimi swoich twórców imię;
Wizje zmartwychwstań, zespolonych z nami
W jakieś pragnienie barwne i olbrzymie,
A melodyjne, że my, zda się, sami,
Acz wychowani w mętach łez i w dymie
Złudnych nadziei lecim mocą Łaski
W promienną, dźwięczną prawdę, w zmartwychwstanie
[blaski.

Tych wszystkich uciech drogocenną czaszę,
Cyzelowaną w złocie, chyli do dna,
Przy świętej uczcie korna, jako ptaszę,
A jednak dumna, górna i swobodna:
Wszystko to — mówi — zwiastowanie nasze!

Wszystko to ducha urodziła płodna
Moc na świadectwo, że jesteśmy z Boga,
Że k'Niemu przez te twory ludzkie idzie droga!

I ślubowania niewymowne czyni
I niewymowne szczęśliwości marzy:
Męczeńskie lilje zakwitają przy niej,
Bieże jej niosą pustelnicy starzy;
Na odgłos kroków w bezładnej świątyni,
Odbijających się od snu witraży,
Całe procesje w jej oczach się rodzą
I kroczą pod wielkiego Twórcy woda.

I ona idzie z niemi: Panie! Panie!
Wesoła śpiewam przed Twą świętą arką!
Żadnego bólu szpon mnie nie dostanie
I żaden ciężar nie będzie mym barkom
Silnym za ciężki!... I anielskie granie,
Urągające doczesnym jarmarkom,
Wtórzy jej hymnom — wspaniała muzyka,
Co duszę żądzą wlotów nadziemskich przenika.

Z ołtarnych płócien, z ścian, co chwałę wieszczą
Twórczej wszechmocy kolorów wymową,
Schodzą Madonny i słodko ją pieszczą;
I Chrystus rękę swą mozaikową
Wyciąga ku niej; i ona tym dreszczom
Całą się podda i, z wzniesioną głową,
Snać skamieniawszy w przeźroczym zachwycie,
Jedną li widzi przestrzeń: nieśmiertelne życie!

Melodje płyną do jej wnętrza — pieśni,
Które z mistycznej swobody wysnuli
Mistrze dławiący, się w więziennej cieśni
Tej gwiazd wpółzgasłych pobratymczej kuli;
A ona, płonąć ogniami, jak trześni
Dojrzały owoc, w te dźwięki się wtuli
I, snąc dojrzała pragnieniem wieczności,

Już czeka, aby w rajskie zaniosły ją włości.
A gdzieś z oddali, do stóp jej się ciśnie
Sinawa smuga — to błyska, to gaśnie,
To się podnosi, to dołem zawiśnie
Jak na moczarach owe błędne jaśnie,
Które wędrowcom, jak gdyby rozmyślnie,
Rzucają w serce niepewności waśnie
I, na bagniste zawiódszy rozdroże,
W sitowiach ostateczne ścielą dla nich łoże.

I, jak różańca rozrzucone ziarna,
Sypią się na nią pytania: Ach! czyja
Dłoń tutaj władnie, tak można, iż czarna
Wstęga trzęsawisk tłumi i zabija
Światłość nadziejską? Że chwyta bezkarna,
W swoje zarośla wątłą duszę?... Żmija
Rani nas żądłem swoim mniej zjadliwie,
Niż smutek, który wyrósł na tej mgławiej niwie.

O niezgłębione, nieskończone morze!
Ty biczące swoje fale własne
Z takim pomrukiem, jakgdybyś w przestworze
Władło-li jedno, jakbyś gwiazdy jasne
I wszystkie lądy, ich słońca i zorze

Do ustąpienia zagniło, za ciasne
Bojąc się znaleźć łożysko dla siły,
Z jaką się twoje wszystkie głębie rozpieniły!

Przysłuchiwała się dusza twym głosem,
Kuląc się w sobie z lęku i zdumienia,
Albowiem czuła, że szum ten niebiosom
Wyrwałóś gniewnym wówczas, gdy stworzenia
Były raz pierwszy porzucone losom
Na żer haniebny! I tak się rozplenia
Od owej chwili, tak swe ślady znaczy
Po świecie ślepa dola samotnych tułaczy.

Ale nie zawsze byłoś tak wszechmożnie,
Majestatycznie bezlitośnie! Mewy
Słaóś jej srebrne, skrzydłami ostrożnie
Zakłócające sennej piany śpiewy —
Zjawiska łodzi z bielą żagli, zbożnie
Płomieniejących śród żarnej ulewy
Blasków zachodu i wschodu, sły do niej
Z błękitnej, horyzontem zamkniętej ustroni.

I otwierała ku nim swe ramiona
Ta błędna dusza — zali nie wysłańce
Idą z dziedziny, gdzie cierpienie kona
I gdzie tułactwa znajdują się krańce...
Lecz kiedy znowu fala rozburzona
Poczęła fale chwytać w dzikie tańce,
Wnet z wierzb obrazem, co nagle z pomroku
Wychylał się, w świat dalszy przyspieszała kroku...

Ciche, samotne rzędy wierzb — — — — —

XVI. FRAGMENT.

Święta, jedyna pieśni! Ty, łowiąca
Szumy i szepty, które sennie płyną
Z za niewidzialnych granic! Oto znowu
Zbliżam się k'tobie i znowu spoglądam
W głębie twych oczu, słodka miłośnico,
I jakby w rżniętej z kryształu soczewce,
Która skupionym wypala promieniem
Rękę, żądliwą słonecznych stygmatów,
Widzę w twych oczach katuszę i rozkosz,
Odrzmiwające drganiem żarnych pragnień
Mojej rozkoszy i mojej katuszy!
Usta ci kładę na pierś niespokojną,
Rozfalowaną tajemiami przebudzeń
Jakichś niezwykłych, dotychczas nieznanych,
W ciemnościach łona spowitych żywotów,
Oczekujących widomych ujawnień,
I usta moje ogarnia niepokój...
Lękam się trwogą wyczerpanej siły,
Czy w ust tych czarze, wypełnianej gorzką,
Powszednie głody sycącą słodyczą,
Znajdzie się dosyć i miejsca i władzy,
Ażeby mogły wchłonąć żar twój czysty,
Przełać go w duszę i zblaknąć i umrzeć
Z zabójczej woni nadmiernych upojeń...
Dokąd pójdziemy? Powiedz! Mów! Czy znowu,
Niesyta wstrząśnięć, pragniesz być odrzmieniem
Nadciągających nawalnic, jak wówczas,
W dniach niedogastych, kiedy chwiejna, słaba,
Z skrzyżowanemi na piersiach rękoma,

Stawała dusza u wywierzyisk nędzy
Swojego życia, niezmiernych, jak smutek,
Który przenikał Twórcę, gdy na lica
Stworzeń wyciskał piętno własnych bólów?
Może, jak ongi Dusza, pragniesz znowu
Swe porażone, z promieni otarte,
Zamilkłe oczy wlepiac w błyskawicy
Czerwień złowrogą, a uchem, stępiąłem
Od górnych szumów i krwawych łoskotów,
Gniewu bożego straszne łowić gromy,
Na wargach tłumić kłatwy albo szepty
Bezradnych modłów, cisnące się z krtani
Perlistym sznurkiem rozłkanych krwotoków?
Tak, czyliż mamy znowu być, jak ongi,
Niby dwa wielkie, ponadmiar wyrosłe,
Potworne cienie czarnego, ponadmiar
Twey wyobraźni wzrosłego obłoku,
Którym On, w ślepej nienawiści świata
Sąd sprawujący surowy nad biedną
Duszą człowieka, przesłonił swe oczy,
Aby nie widzieć ran jej? Czyż znów mamy
Stanąc w oblaskach tych groźnych płomieni,
Rażących dzieło Jego własnej Duszy?
Czyż mamy tulić się do skał z przestrachu
I z przerażenia, gdy od Jego gromów
Zdają się stapiać w niebotyczną bryłę
Wszystkie załomy, wszystkie kanty, wszystkie
Strzępy granitów, jak ongi, gdy głaźnym
Wytrysły zwałem z pękającej ziemi?
Czyż, ledwie wazki czując skraw oparcia
Dla słabych palców naszych, nóg strudzonych,
Mamy, zawiśli nad przepaścią zmroków,

Trzymać się dłońmi aż do krwi tych chwiejnych,
Jego razami kaleczonych urwisk?
Czyż martwą głębią oczu, które z lęku
Snać już na zawsze straciły świadomość
Ujrzanych niegdyś wiosennych rozświetli,
Mamy spoglądać w tę dolinę świata,
Gdzie noc i luny pożarów i ciężkie,
Zgęszczone męty powodzi i płacze
I klątwy ludzi ginących i zboża
Padłego skonne, wyziewne westchnienia
W jedną grobową utkały się przedzę,
W całun dla jego dobroci i głuchej
Sprawiedliwości?... Potoż my się mamy
Borykać z Stwórcą, aby jednym ruchem
Swojej powieki pokazał stworzeniu,
Że jego wnętrze jest słabością sługi?
Że wobec Niego głuchem jest i niemem,
Chociażby miało w sobie wszystkie struny,
Na których wichry wygrywają hymny,
Rozrywające dziko słodkie węzły
Pomiędzy nami a Nim?!... Czas już dawno
Nadszedł dla ciebie, ażebyś umiała
Lekceważąco kopnąć ból, choć chmurne,
Tajemniczością pomarszczone czoło
W królewską lubi ozdabiać obrączkę,
Chociaż się mieni panem serc wszechmocnym,
Choć towarzyszy wcielaniu się Ducha
I choć ustami jego lka w żalobnej
Chwili wyzwolin... Pójdźmy w to powszednie
Roisko mrówek!... Co za tłum! Żebrzący
Litości bożej, tak jak my oboje!...
Każdemu z oczu bije żal!... Najmniejszy

Nieznacznym płatek śnieżystej kurniawy,
Którą Bóg zmroził w drodze ku tej ziemi;
Najlichszy pyłek w tym proszku człowieczym
Którym On, chcąc się zabawić, obsypał
Tę naszą smutną gwiazdę, aby przyćmić
Jej blask pierwotny — każdy ma swą wielką,
Swoją bezmierną, swą jedną jedyną,
Nieprzemoloną tragedję!... Do syta
Spospolitował się ten gorzki orszak:
Jedni tak szczerze płaczą, że jak brony
Stały się lzy ich, albo też jak radła,
Puszczone ostrzem w twardą głębę! W bruzdy
Skrajane mają policzki i skronie,
W bruzdy, na których hojny posiew smutku
Wyrósł i bladym zakwitł chryzantemem.
Innym już nawet braknie łez; bezpłodnie
Zawiedło serce, które tak obficie
Rzuca naokół owocami żalu:
W dłoniach ukryli twarze, pochyleni
I nie mogący się już wyprostować,
Bo dawno pytać przestali: dlaczego?
A inni znowu uwięźli na miejscach,
Jak szereg słupów kamiennych, jak hermy,
Poustawiane przy drodze wieczności,
Ciosane ręką wielkiego Drwinkarza,
Który z igraszki, w krotocwilnym śmiechu,
Wrzeźbił w ich rysy urągłiwy wyrzut
Dla ich własnego Stwórcy, a jedynie
Wstrzymać się nie mógł i martwym ich oczom
Tyle wyrazu dał dziwnego smutku,
Tyle rozpaczy i tyle niedoli,
Że kiedy spojrzy na nie, a spoglądać

Musi, w tej chwili, nagle, zapomina
O ich szyderstwie i w własnych źrenicach
Czuje odbicie ich nędzy i — płacze...
Płacz, ty swawolny Rzeźbiarzu grymasów
Maskaradowych! Płacz, ty wielki Zduniu,
Który, usiadłszy w słonecznym warsztacie,
Lepisz codziennie miliony garnków
I słońce spalonych napelniasz popiołem
I potem zgięty nad niemi, jak dziecko
Z rozigranemi oczami nadymasz
Swoje policzki i dmuchasz w ich wnętrze,
By się ten popiół rozwiął na okręgi
I szarą przykrył żalobą najbielszą,
Najuroczystsza, najjaśniejsza wiosnę...
Płacz, Arcymistrzu wspaniałych egzekwii,
Co trumny miękkim naodziewasz kirem,
Na katafalki wznosisz podsozrębne
I gromnicami obstawiasz, z zakrystyj
Najposepniejsze wyciągasz ornaty,
Z mory i czarnych jedwabiów, z srebrzystym
Krzyżem na plecach!... Płacz, Ty, co wymyślasz
Najprzenikliwsze melodje, tak strasznie
Słodkie i jasne w swoim gorzkim mroku,
Że się do syta napięścić nie może
Ta moja dusza, kąpiąca się w dymnych
Kłębach bursztynu... Płacz-że, płacz, ty wprawny,
Chyży kościelnych wrótni Otwieraczu —
Już poza progiem Twój orszak...
— — — — —
Święta, jedyna pieśni! Ty, łowiąca
Szumy i szepty, które sennie płyną
Z za niewidzialnych granic!... Oto znowu

Zbliżam się k'tobie i znowu spoglądam
W głębie twych oczu, słodka miłośnico,
I żebrzącemi śniem cię błagać słowy,
Iżbyś stanęła przy mnie już nie z bolem,
Ale z słoneczną, wiosenną radością,
Która daleko, od ziemi, u kresu
Ludzkiej tęsknoty, roświetli mi bezmiar
Świętych tajemnic!... On tam władnie, jasny,
Cichy, spokojny Rozdawca spokojnej,
Jasnej, słonecznej, gwarom, krwawym krzykom,
Łzom i rozpaczom świata niedostępnej
Nieśmiertelności...

XVII. BALLADA O SŁONECZNIKU.

Stary, oślepy słonecznik
Sam jeden mi jeszcze pozostał
Z wszystkich mych kwiatów-przyjaciół
W tym zachwaszczonym ogródku;
Słyszałem-ci nieraz w nocy,
Jak wichr bez miary go chłostał,
Nie mogłem mu żadnej dać ulgi,
Chyba pociechę smutku —
Lepiej się puścić w tan...

Upilem się kiedyś wieczór —
Wino zbawienną jest mocą: —
Pięćcią wytlukłem szybę,
W gór łańcuch patrzę daleki —
Ponoć to śniegi tam leżą,

Ponoć to gwiazdy migocą,
Ciężary mroków wilgotnych
Na ciężkie mi spadły powieki —
Lepiej się puścić w tan...

Ponoć to łąki wyschnięte,
Bezlistne jasionie przy drodze,
To ponoć olchy nad bagnem,
To kępy zwiędłych rogoży;
Ponoć to ludzkie rozpacze
Puściły krokom swym wodze
I spieszą w mgławych całunach
Na pogrzeb litości bożej —
Lepiej się puścić w tan...

Ponoć i ja miałem braci,
Na straszną gdzieś poszli wojnę —
Śmierć rzekła mi o tem wszystkim,
Całując spiekle mi usta — —:
Niech huczy ta czarna głębia,
To morze lez niespokojne,
Niech wiatrem dyszy jesiennym
Ta ziemia, krwią ich tłusta —
Lepiej się puścić w tan...

Stary, oślepy słonecznik
Przez szybę się wciska stłuczoną
Do mej wesołej izdebki,
Pełnej zapachu wina:
Pożegnał się już oddawna
Ze swą złocistą koroną,
Łyse, zczerniałe skronie

Na piersi moje zgina —
Lepiej się puścić w tan...

Jak pies, tak się lasi do mnie,
Do mego tuli się lica:
Wielką uczulem kroplę
Na rozżarzonej twarzy:
Rosa mu z jamy pociekła,
Gdzie ongi była źrenica —
Stary, oślepy słonecznik
Głośno się, milcząc, skarży —
Lepiej się puścić w tan.

Nie drwij ze siebie i ze mnie,
Ty z moich druhów ostatni!
Wszyscyśmy na to stworzeni,
By błogosławić śmierci!
Niech rycerz ginie od stryczka,
Jesiotr niech dławi się w matni,
Bóg z swego tronu niech spada,
Włócznie niech w bok się wwierci — —
Lepiej się puścić w tan!

Nie będzie ci ulgą mój smutek:
Upił się dzisiaj radością,
Ześ tak nikczemnie zmarniał,
Ty, coś spoglądał w słońce;
Inne lekarstwo ci niosę,
Co daje próchnienie kościom,
A duszę — hej! pijcie ze mną,
Pijani śmierci gońce,
Puście się razem w tan!

Ostatni liść z niego zdarłem,
Ostatniem wyluskał ziarna,
Zdrzewiała twardą łodygę
Ręką chwyciłem pewną:
Z korzeni się pod me okna
Ziemia sypnęła czarna,
Stary, oślepy słonecznik
Snać łąą zapłakał rzewną —
Lepiej się puścić w tan...

Wstałem nazajutrz — czy zbawca,
Czy zbrodniarz? — hej! któż mi to powie!
Zbudziłem się w izdebce,
Pełnej zapachu wina...
Stary, oślepy słonecznik
Bez złotej korony na głowie
Jużci swojego smutku
Do smutków moich nie zgina —
Lepiej się puścić w tan...

XVIII. PIEŚŃ O PANI, CO ZABIŁA PANA. Z MOTYWÓW LUDOWYCH.

Stała się nam nowina,
Wiatrami zdała przywiana;
Na zamku, na rycerskim,
Pani zabiła pana.

Zabiła go w noc ciemną,
Rutę posiała na grobie:

Żal-ci nam będzie, mój kwiecie,
I mnie żal będzie i tobie.

Chrobrego pojął męża,
Hyry szły o nim po ziemi:
Dziś on pogrzebion w dole,
Ja płaczę łzami rzewnymi.

Rutę zasiewam zieloną,
Ruta mu z łona wyrasta:
Wyjdz z mieczem mściwym w rękę,
Na miecz twój czeka niewiasta.

Nie widzę już twych oczu,
Do warg się twoich nie tulę —
O jakieś mi promieniał,
W żelazną odzian koszulę!

O jakiś rósł mi w niebiosy
W obłyskach rycernej chwały,
Siedzący na siwym koniu,
Gdy rogi wojenne grzmiały.

Gaszek mi siedzi przy boku — —
Przez twarde serce twoje?
Żonę-ś samotną zostawił,
Na szumne ruszyłeś boje!

Po dworca zmiłkłych komnatach
W żalnej się błąkam tęsknocie —
Łożnicze zgubiłam klucze,
Myślę o twoim powrocie.

Gaszek przy boku mi siedzi —
Odejdź zdradzieckie pachole:
Chrobrego pojęłam męża,
W krwawe wyruszył pole.

Na siwym wyruszył koniu,
Złote tętniły podkowy;
Rycerną okryj się chwałą,
Powracaj do dom zdrowy!

W dostojnym powrócił blasku,
Hyr przed nim szedł rozgłośnie —
Dziś go ukryłam w grobie,
Ruta dziś na nim rośnie.

Niedarmom cię posiała —
Rośnij-że, ruto zielona!
Czemuś wyruszył w boje?
Czemu samotna twa żona?

Rośnij-że, ruto zielona — — —
Zali to tętent na moście?...
Idź, dziewczko, spojrzij z wieży,
Jacyś k'nam jadą goście.

Hej! jadą zbrojno i strojno,
Pochmurną widzę kurzawę —
Duszna spiekota na ziemi,
Słońce zapada krwawe.

Hej! strojno jadą i zbrojno
Aż mi się mąci w głowie,

Tak lśnią się na karych koniach
Ci nieboszczyka bratowie.

Szabelki im pobłyskują,
Czerwone pod nimi siodła —
A witaj-że nam bratowa,
Wielka nas tęskność wiodła...

Nadeszła ku nam nowina,
Wiatrami zdala przywiana;
Na zamku, na rycerskim,
Pani zabiła pana.

Przec ci pobladło tak liczko,
Fartuszek twój skrwawiony:
Brata chcieliśmy przywitać,
Z obcej jadący strony.

Na karych jadący rumakach,
Przytępiliśmy ostrogi —
Tak spieszo było nam k'tobie;
Gdzie mąż twój, gdzie brat nasz drogi?

Krople spływają po siodłach,
Pot się na grzywach pieni,
Duszna spiekota wśród pola,
Do chłodnej wiedz nas sieni.

Słońce zachodzi krwawo,
Niebo zorzami płonie,
Rutę siewałaś na grobie,
Zmęczone drżą ci dłonie.

Witaj nam, witaj, bratowa!
Z radości padasz wielkiej:
Kity nam lénia się na hełmach,
Przy boku błyszczą szabelki!

Pragniemy uścisnąć brata —
Gdzie mąż twój, gdzie brat nasz luby?
Sto wroga o ziem powalił,
Z stu hełmów zerwał czuby.

Rycerną się okrył chwałą,
Świat ją na wieki przechowa:
Szczęśliwsza gdzież jest żona?
Szczęśliwa witaj bratowa!

Do chłodnej wiedz nas sieni,
Mężowską otwórz łóżnicę,
Skrwawiony twój fartuszek,
Pobladło twoje lice...

Ani mi lice pobladło,
Ani mój fartuch skrwawiony — —
Ruta na grobie rośnie — —
Małżonek odbiegł żony...

Nie wrócił z wojennej wrzawy,
W żalu samotna ginę —
Słyszałam, że w obcych krajach
Wesołą ma godzinę.

Ruta na grobie mi rośnie,
Po serce mi rośnie, o dziwy!

Z gamratką czas ci ubiega,
O drogi mężu zdradliwy!...

Zamilkły o nim hyry,
Zgasła rycerna chwała,
Zdradzona tylko żona
W niezgasłym smutku została.

Chwyć konie za uździenice,
Staw je, pachole, przy żłobie — — —
Witajcie mili bratowie — —
Ruta wyrasta na grobie...

Na oścież bramy otwarte —
Witajcie, bratowie mili:
Dawnom już, dawno nie żyła
W takiej radosnej chwili.

Przynieście złote puhary,
Miodu rozlejcie strugi —
Czekałam na uctowanie,
Czekałam czas tak długi!

Siądźcie przy krągłym stole —
O jak wam błyszczą szabelki!
Kity się chwieją na hełmach,
Ginę z radości wielkiej!

Duszno w dziedzińcu i parno —
Słońce zapada krwawe —
Zwycięstwo bije wam z oczu,
Na czole widać sławę...

Siądźcie w dębowej sali,
Ochłodźcie spiekle usta;
Rumieniec na nich zakwitnie,
Odświeży je radość pusta.

Trąćcie się ze mną kielichem —
Gdzie jesteś, mężu zdradliwy?
Ruta na grobie rośnie,
Po serce mi rośnie, o dziwy!...

XIX. PIEŚŃ O BURMISTRZANCE. Z MOTYWÓW LUDOWYCH.

Poszli z[▼] siecią rybarczycy
Na wielkie jezioro.
Radują się, weselą się:
Będzie rybek sporo.

A trzcina szeleści...

Radują się, weselą się —
Hej! nasz mocny Boże!
Ja-ć gromnicę na ołtarzu
Woskową położę...

Ja-ć koronek zmówię cztery
I za mszę zapłacę,
Tylko dobry daj nam połów,
Wspieraj naszą pracę!

Poszli zbożni rybarczycy
O poranku, w lecie,
Zapuscili na głębinę
Białe, lniane siecie.

Idą na dno siecie lniane,
Trzcina w krąg szeleści —
O czym prawi chwiejna trzcina?
Jakież niesie wieści?

Czy o skarbach zatopionych?
Czy o rybce złotej,
Którą złowił rybak młody,
Ginący z tęsknoty.

Czy o siostrze trucicielce?
Czy o zradnej żonie,
Co, zabiwszy swego męża,
Poszła spać na tonie?

Z żalu poszła i rozpaczy
I śpi do wieczora,
A zaś nocą wstaje z głębin,
Siada u jeziora.

Widzieli ją starzy ludzie:
Wyżarte ma oczy,
Łono w szmaty poszarpane,
Ręka we krwi broczy...

Starzy ludzie ją słyszeli —
Woła na wsze strony:

— Oczy wzrok mi twój wypalił,
O mężu zdradzony!

Płyną zbożni rybarczycy,
Siecie idą na dno —
Dobry połów! ciągnij, bracie!
Wyciągnąć nie snadno!...

Widać, szczupak choć na łokiec,
Albo jesiotr duży —
Kto się umie wziąć do dzieła,
Temu szczęście służy...

A trzcina szeleści...

Hej! nie szczupak to, ni jesiotr —
W białe, lniane siecie
Ułowili rybarczycy
Niewiniątko-dziecię.

Niewiniątko ułowili,
Niosą je do miasta:
Każ-że dzwonom bić, burmistrzu,
Gdzież ta zła niewiasta?!

Gdzież ta matka? Gdzież zbrodniarka?
Dziewczyna czy pani?
Wstydem serca napęlniła,
Miecz katowski dla niej.

Miecz katowski albo topiel
Na wieczną pogardę —

Każ-że dzwonom bić, burmistrzu,
Sądy sprawuj twarde!...

Biją dzwony po ulicach
Głoszą głosiciele:
Hańba spadła na gród stary,
Wygnała wesele!

Na jeziorze, na głębokiem,
W białe, lniane siecie
Ułowili rybarczycy
Niewiniątko-dziecię.

Burmistrz zasiadł na strasziwe
Sądu sprawowanie:
Która w duszy ma niewinność,
Niech przed sądem stanie!

Biją dzwony uroczyste
Na kościelnej wieży,
Do ratusza przed burmistrza,
Orszak dziewic bieży.

Spieszą tłumnie, w białych sukniach,
Z liljami w ręku —
Nie boją się głosicieli
Ani dzwonów dźwięku.

Nie boją się błysku miecza,
Ni młwńskich kamieni;
Jeszcze nam się wian ruciany
Na skroniach zieleni!

Jeszcze białe w naszych rękach
Nie zwiędły lilje!
Która winna, niech jej oczy
Mokra rosa pije!

Wszystkie zeszyły się dziewice
Z różanymi wianki — — —

Dzwony biją, a trzcina szeleści — — —

Niema jednej między niemi
Panny burmistrzanki...

A trzcina szeleści...

Gdzież ma radość? gdzież me szczęście?
Koniec z tą nadzieją?!
Wstał pan burmistrz, okiem wodzi,
Nogi mu się chwieją.

Bijcie dzwony! Niech głos płynie
Nad ranne niebiosy!
Zjaw się, córko! chroń od hańby
Siwe moje włosy!

Biją dzwony, ku jezioru
Straszne lecą wieści,
Nad jeziorem chwiejna trzcina
Szeleści, szeleści...

O czym szepce trzcina chwiejna?
Czy o rybce złotej,

Którą złowił rybak młody,
Ginący z tęsknoty?

Czy o siostrze trucicielce?
Czy o zradnej żonie,
Co, zabiwszy swego męża,
Poszła spać na tonie?

Ni o siostrze, ni o jęku,
Idącym w wsze strony:
Oczy wzrok mi twój wypalił,
Mężu mój zdradzonny!

O rybakach trzcina szepce,
Którzy w lniane siecie
Ułowili, zamiast rybki,
Niewiniątka-dziecię.

O tej biednej burmistrzance,
Co na brzegu siadła
I żałuje i narzeka,
Nieszczęsna, pobladła.

U stóp wianek poszarpany,
Zmięta lilja biała...
Hej! niegodnam-ci ja życia,
Śmierć mi pozostała!...

Szumiej trzcina! niech twe szumy
Idą w świat daleki:
Na dnie moje dziecięczo
Śpi już, śpi na wieki!...

A dzwony dzwonią na wieży...

Nie będziesz mi w słońcu rosło,
Jak ten kwiatek w polu,
Patrzeć w oczy mi nie będziesz,
Dusza kona z bólu!...

Bijcie dzwony, wstyd mój głoście,
Wstyd wypiję do dna,
Już mi tylko śmierć została,
Świata-m ja niegodna!

Przyjdźcie po mnie, pachołkowie,
Zapłacę za winę:
Niech dziewice spojrzą na mnie,
Niech z tej hańby zginę.

Niech mi ojciec własną ręką
Wydrze serce z łona
Niech się córki swej wyrzecze
Matka ma rodzona...

Niech odepchnie mnie w żalości
Ma jedyna siostra:
Gdzież jest kara na zbrodniarkę
Za gorzka, za ostra?

Spieszcie, spieszcie, pachołkowie —
Co prędzej! co prędzej!
Przed trybunał zaprowadźcie
Widmo mojej nędzy!...

Pospieszyli pachołkowie,
Przed sądy ją wiodą —
Na topielną śmierć skazano
Burmistrzankę młodą.

Hej! tonęła burmistrzanka
Na wielkiem jeziorze,
Widzi: ojciec łzę ociera —
Mój Boże! Mój Boże!...

Żal jej życia się zrobiło —
Tak pięknie dokoła —
I na ojca rodzonego
Żalośnie zawoła:

— Ratuj-że mnie, ojczcie drogi,
Wyciągnij te dłonie,
Niechże córka twa rodzona
Tak marnie nie tonie!

— Toń-że do dna, córko moja,
Nieszczęsna, toń do dna,
Boś ty świata już bożego
Niegodna! niegodna!

Biją dzwony,
Głucho biją,
A trzcina szeleści...

Hej! tonęła burmistrzanka
Na wielkiem jeziorze,

Widzi: siostra łzę ociera —
Mój Boże! Mój Boże!

Żal jej życia się zrobiło —
Tak pięknie dokoła —
I na siostrę swą rodzoną
Żałośnie zawoła:

— Ratuj-że mnie, siostró droga,
Wyciągnij te dłonie,
Niechże siostra twa rodzona
Tak marnie nie tonie.

— Toń-że do dna, siostró moja,
Nieszczęsna, toń do dna!
Boś ty świata już bożego
Niegodna! niegodna!

Biją dzwony, głucho biją,
A trzcina szeleści...

Hej! tonęła burmistrzanka
Na wielkiem jeziorze,
Widzi: Matka łzę ociera —
Mój Boże! Mój Boże!

Żal jej życia się zrobiło —
Tak pięknie dokoła —
I na matkę swą rodzoną
Żałośnie zawoła:

— Ratuj-że mnie, matko droga,

Wyciągnij te dłonie,
Niech twa córka w tem jeziorze
Tak marnie nie tonie!

— Nie dam ci ja, córko moja,
Tak marnie iść do dna,
Choć sędziowie obwieścili,
Żeś świata niegodna!...

Sprawiedliwe-ć trybunały —
Sam ojciec rodzony
Z łzami w oku kazał dzwonić
W te pogrzebne dzwony.

Aleć serce twojej matki
Wyroku nie powie —
Ratujcie mi drogą córkę,
Niezlomni sędziowie!

Ratujcie mi córkę drogą,
Ratujcie jej wiosnę —
Albo niech i dla mnie dzwonią
Te dzwony żalosne...

Zmilkły dzwony na dzwonnicy,
Ucichło powietrze...

A tylko trzcina szeleści...

Powracają w dom sędziowie,
A lica ich bledsze...

Powracają w dom, za nimi
Orszak dziewic bieży:
Lilje w ręku, a na skroni
Mają wianek świeży...

Zmilkły dzwony, tylko trzcina
Nad wodą szeleści...
O czym-że to, szumna trzcino,
Przynosisz nam wieści?

— Ani o tej rybce złotej,
Ni o zdradnej żonie,
Ni o siostrze trucicielce
Ślę ten szum na tonie.

Ani o tych rybarezykach,
Którzy w lniane sieci
Ułowili nie jesiotra,
Lecz niewinne dziecię.

Ani o tej burmistrzance,
Co nad brzegiem siada,
Z podeptaną u stóp rutą,
Żorująca, blada.

Szumie sobie hej! o matce,
Która poszła do dna
Za tą córką, choć ta córka
Świata już niegodna...

I szumi tak na wieki...

XX. PIEŚŃ O WALIGÓRZE.

Pod turniami ciemne rosną smreki,
W ciemnych smrekach jasne złotogłowy.

Z skalnych szczytów spieszy Waligóra,
Nito potok, nito mgława chmura.

Od krzesanic silniejsze ma nogi,
Krzesanice ściera w piarg ubogi.

Śpiewający pospiesza ku hali,
Głazne złomy do przepaści wali.

W głębi żlebów czyni huk daleki —
Pod żlebami ciemne rosną smreki.

Na okrajach budzi szum echowy —
W ciemnych smrekach rosną złotogłowy.

Ku szaląsom zeszedł Waligóra,
Nito potok, nito mgława chmura.

Na lipcowej przystanął zieleni,
W rannej zorzy oko mu się mieni.

W rannej zorzy, co wyląca jedle
I w jeziornem topi się zwierciedle.

W rannej zorzy, co żegna niebiosy,
Aby umrzeć w drobnych kroplach rosy.

W rannej zorzy, co przed słońcem gaśnie,
Rzucającem krwawe, fałne jaśnie;

Rzucającem światła białe rzeki,
Gdzie pod turnią ciemne rosną smreki;

Rzucającem rozprysk skier różowy,
Gdzie w smreczynach rosną złotogłowy.

Jasno, krasno na kwietnej polanie,
Waligóra nad jeziorem stanie.

Twarde ręce zanurzy we wodę
I obmyje w głębiach liczko młode.

Toporzysko zatknie w świeżej ziemi,
W krąg oczyma wodzi błękitnemi.

Czujnie w przestwór rozległy się wsłucha,
Z ramion biała opada mu cuha.

Dzwonią dzwonki, hale gwaru pełne,
Mkną perciami owce srebrnowelne.

A od strugi po rośnej dolinie,
Od szalasów w słońce piosnka płynie:

Skalną nutą wonny przestwór porze
O szabelce, zaciętej w jaworze.

Hej, Janiczku! walileś-ci skały,
Gdzie twe silne ręce się podziały?!

Hej, Janiczku! szalałeś-ci z nami,
Krew ci z rany cieknie potoczka!

Zczerwienieś do dna górskie rzeki,
Ze krwi twojej ciemne rosną smreki!

Hej, ty krwawy losie Janiczkowy —
Z krwi rycernej rosną złotogłowy...

Ku szalasom podszedł Waligóra,
Twarz mu płonie, jak zorzna purpura.

K'tobie dziewczko, serce mi się spieszy,
Orzeł z głaźnej wyleciał pieleszy...

Wielka tęskność idzie skroś mej duszy —
Niedźwiedź ryczy w niedostępnej głuszy.

Z obcych dziedzin niosę ci korale —
Szedł Janiczek hyrny w wielkiej chwale.

Mam ci złoto, zagrzebione w knieje —
Hej! Janiczku! co się z tobą dzieje?!...

Otwórz okno, pokaż krasne usta —
Twarz Janiczka zbielała jak chusta...

Otwórz wrota, pokaż jasne oczy —
W krwi Janiczek, jak w strumieniu, broczy.

Nie zapomnę takich ust na wieki —
Pod turniami ciemne rosną smreki.

Nie zapomnę źrenicy stalowej —
W ciemnych smrekach rosną złotogłowy.

Nie zapomnę śmiechu, co mnie rani —
Szumi jawor na wysokiej grani.

Hej! wy oczy, świecące nad zorze! —
Szablę zaciął Janiczek w jaworze.

Hej, wy usta, wy zradne szyderce —
Powal grań tę, a oddam ci serce!

Powal grań tę, roztrzaskaj na piargi,
Posmakujesz smaku mojej wargi.

Gdy się w przepaść złom za złomem stoczy,
Jak w jezioro spojrzysz w moje oczy.

Ni za koral, ni za garniec złota,
Do komory otworzę ci wrota;

Za tych turnic głośny zwał daleki —
Pod turniami ciemne rosną smreki.

Za tych smreków szum i trzask echowy —
W ciemnych smrekach rosną złotogłowy...

Wraca w turnie walny Waligóra,
Z orlich skrzydeł wyskubuje pióra.

Z gniewnych oczu skry żelazne ciska,
Gniewnie szarpie niedźwiedzie kudłiska.

Przez strumienie skacze rozpienione,
Setne kłody odrzuca na stronę.

Idzie, sunie od wczesnego rana,
Popod wierchem wyprężył kolana.

Sparł się w kłębach, pięście wgrzebał w boki,
Wrył się w ziemię, zmierzył szczyt wysoki.

Hej, wy zęby, wy turniczki marne,
Jeszcze ja was łokciami ogarnę!

Hej! ty dziewczko, juhaśna tęsknico,
Jeszcze spojrzę w twoje szydne lico!

Rozkrzyżował ręce na dwie mile,
Do wierszyczku zmógł się drugie tyle.

Zgiął się w kablak, wichru wchłonał parę,
Aż mu lasy oddechnęły stare.

Z czoła strząsnął lipca płomień lity,
Zwarł oburącz przystopne granity.

Pot się leje od słonecznej spieki —
Na przystopach głuche rosną smreki.

Dech zapiera ogrom granitowy —
W głuchych smrekach rosną złotogłowy.

Zatrzeszczały granne fundamenty,
Stał się rumor w okrąg niepojęty!

Z hukiem w gruz się rozsypały turnie —
Waligóra patrzy górnice, chmurnie.

Mgły kotłują, z głębnej lecą kaźni,
Ryczą, jęczą upiorowie głaźni.

Czerwonemi sięją lęk oczyma,
Chmura-potwór przeży się i wzdyma.

Ponad światem gęsta noc się wlecze,
Tną ją w strzepy błyskawiczne miecze.

Cios za ciosem w graniach się odbija,
Płacze w Raju Przechysta Lilija.

Pomrok zaległ niebieską posowę,
W mroku rośnie widmo Chrystusowe.

Jak dwa ciemne, falujące morza,
Tak mu splywa włosów fala boża.

Jak dwa wielkie, zczzerwieniałe stawy,
Dwie źrenice leją odbłask krwawy.

A na skroni takich kolców jeże,
Jako świerków pięćsetletnie wieże.

W licach smutku nieustanne wieki —
O samotne, głuche, ciemne smreki!

Miłosierdzia polysk całunowy —
O wy w smrekach jasne złotogłowy.

Ku szalasom idzie Waligóra,
Nito pobrzask, nito serbrna chmura.

Idzie cały w światłościach miesiąca,
Z kosodrzewia krople deszczu strąca.

Usty chwyta wychłodłe powietrze,
Serce jego smętniejsze i bledsze.

Pełną piersią głęboko oddycha,
Przed nim płynie tęsknica przecicha.

Na upłazy płynie, na manowce,
Gdzie spoczęły w strągach białe owce.

Ku przymglonej, sennej płynie hali,
Gdzie w szalasio światelko się pali.

Puść, dziewczyno! tam gdzie turnie żyły,
Dziś jeziora szklą słoneczne bryły.

Gdzie jeziorne świeciły się oczy,
Tam po piargach jaszczurka się toczy.

W gruzach runął boży tum wspaniały,
W cztery strony rozprysły się skały.

Jedna matkę ugodziła w łono,
Mąż od drugiej legnął z jękiem: „Żono!”

Padł od trzeciej ojciec, troską zżarty,
A kochanka zginęła od czwartej.

Nad jeziorem boża-męka stoi,
Podarunek miłośnicy mojej.

Puść, dziewczyno, daj na żalność leki,
Na okrajach ciemne rosna smreki.

Masz dla serca ratunek gotowy —
W ciemnych smrekach rosna złotogłowy...

Biedne złotogłowy!

Dwie Janiczek wypróbował prace:
Podważ staw ten, rada ci zapłacę!

Hej! ty szablo, Janiczkowa broni,
Niewart serca, kto cię nie miał w dłoni!

Nie na górze-ś, ani też w jaworze:
Gdzieś jeziorne ukrywa cię łoże.

Siklawice wyżeń i potoki,
Przyjdą roki! czarodziejskie roki!

Hen, w doliny wyżeń wszystkie rzeki —
Na urwiskach ciemne rosna smreki...

Ciemne, szumne, smreki!

Wydmyj morze do niebios posowy —
W ciemnych smrekach rosna złotogłowy...

Nad jeziorem stanął Waligóra,
Patrzy w wodę, a woda ponura.

Chmurne szczyty w lej się zwarły na dnie,
Cisza w koło, ani gład nie padnie.

Ani śniegu płat się nie odłamie,
By się stopić w tej przepastnej plamie.

Śmierć to gładne zajęła grodziszcze,
Czasem tylko świstak gdzieś zaświszcze.

Czasem tylko orzeł zatrzepoce,
Ciężkich skrzydeł rozpinając moce.

Czemu, halo, stężałaś, spokojna,
Gdy w mem sercu wre krwawiąca wojna?

Czemu, góry, nie padacie w złomy,
Gdy w mej duszy piarg i gruz widomy?!

Czemu, śniegi, w miał się nie topicie,
Gdy topnieje płone moje życie?!

Czemu chłód tu, gdy ja mrę od speiki?
Pod turniami ciemne rosna smreki...

Czemu szal tu nie hula gromowy?
W ciemnych smrekach rosna złotogłowy...

Przewaliłem wirszyk, tak przewale
I te ciche, uragliwe fale!

Wywróciłem granie od korzeni,
I głąb wasza do głębi się spieni!

Jedną nogę zarył w zmarzle śniegi,
Drugą w piargi i okroczył brzegi.

Wiśny grzbiecik przełamał nad tonie,
W głąb zanurzył dwie olbrzymie dłonie.

W garście zebrał ciężar srebrnosiny
I przez wirchy wyrzucił w doliny.

Z rąk otrząsnął rozszumiale piany,
Ku potokom stoczył na polany;

Ku siklawom stoczył na urwiska,
Białą szumów na świat w okrąg ciska.

Wre i huczy i złowrogo śpiewa
Rozpętana grzesznych dni ulewa.

Szatan wyszedł na rybne wyłowy —
Ciemne smreki! jasne złotogłowy!

Niezmierzoną mgłą i niezgłębioną
W wielkiem morzu szumne biele toną.

Każda fala, każda bryła wodna,
Z dzikim grzmotem wwierca się aż do dna.

Jak olbrzymi, okiem nieobjęty
Zwał ołowiu, topią się odmęty.

A za każdym zwałem rosna kręgi
Wskróś ryczącej, wrzącej wód potęgi.

Z każdym kręgiem, szalejąc radośnie,
Szalejące wrzące morze rośnie.

Do podniebnej wyrasta posowy —
Ciemne smreki, jasne złotogłowy...

A nad gęstą, bezbrzezną topielą
Białe żagle ciężkie płótna ściela.

Łódź ogromna leniwie się wlecze,
Ogromniejsza nad zdumienie człecze.

Nito radło, głębię w skiby orze,
Ogromniejsza nad zdumienie boże.

Snać przebije horyzontu krańce,
Przed nią wirów złowróżebne tańce.

Za nią smuga czarniawego mątu
Ciężko splywa w przepaść horyzontu.

Po czarniawie, co nad dziw urosła,
Stumilowe uderzają wiosła.

Tum szatańskich żegluję wioślarzy,
Sam Lucyfer u steru na straży.

Coraz wyżej niebo się zamyka,
Z wiosel ścieka piekielna muzyka.

W każdym plusku rozsmaganej fali
Stu fal odgłos skarży się i żali.

A skroś wnętrza przeolbrzymiej łodzi,
Skamieniałe milczenie zawodzi.

Mgławie widma w straszny kłęb się zwarły,
Na ich ustach jęk dawno umarły.

Rozpacz łokieć w krzyż kamienny zwija,
Płacze w raju Przczysta Lilija.

W dalach zginą skamieniałe oczy —
Skroń Chrystusa krwawym potem broczy.

Niezliczone, długie broczy wieki —
Pod turniami ciemne rosną smreki.

O ty święty pocie Chrystusowy!
W ciemnych smrekach rosną złotogłowy.

Ku szalasom Waligóra wrócił,
Nie wiadomo, jakie wirchy rzucił.

Nie wiadomo, jaka moc go wlekła,
Czy od nieba przyszedł tu, czy piekła.

Gore serce na świętym obrazie,
A zaś twoje jak kowane w głazie!

Gore serce, mieczami przekłute,
A zaś twoje jako śnieżek lute.

Gore serce, cierniem opasane —
Hej, dziewczyno, ukój gorzką ranę!

Toporczykiem zapuka do dźwierzcy,
A dziewczyna na ławeczce leży.

W białe jagnię zatapia się ręką,
Gładzi wełnę srebrnowłókną, mięką.

Gładzi wełnę, ku Janiczku śpiewa —
Hej, gdzie twoja szabla się podziewa?

Nie na szczycie, nie w jeziorze na dnie —
W tajnym borze, wyszukać nie snadnie!

Pod wykrotem, w niedojrzałym lesie —
Gdzież ten wicher, co mi bory zniesie?!

Hyrny Janik trzy wydzierzył prace —
Za tę trzecią rada ci zapłacę!

Zadmij, wicherze, od strony dalekiej —
Pod turniami ciemne rosną smreki.

Ku szablince admij Janickowej —
W ciemnych smrekach rosną złotogłowy!...

Waligóra krwawą duszą płonie
Ku wichurze, ku dalekiej stronie.

O poranku w gęste zaszedł knieje,
Z środka puszczy chłodny wietrzyk wieje.

Rozkazujęć — mówi w swojej mocy: —
Wlecz się za mną, powiewie sierocy!

Wiew samotny, posłuszny tej wieści,
Cicho w trawach deptanych szeleści.

Na paproci czasami wypocznie,
Co wyzląca te lesiste mrocznie!

Kępę jagód w uścisk swój uwięzi,
Lub świerkowej chwyci się gałęzi.

Ku wierchołkom czasami wyrośnie
I zaszumi rozciągle, żalośnie.

Wiew samotny kornym idzie krokiem —
Nad żlebiskiem stanęli głębokiem.

Nachylił się junak krwawoduchy —
Z wnętrza żlebu groźne dmą podmuchy.

Po wilgotnej czepiają się skale,
Kwiat zwarzony senne szepce żale.

Hej, podmuchu, zbratany ze śmiercią,
Pójdiesz ze mną tą kamienną percią!

Idą razem w skaliste zakręty,
Mroźny podmuch, jakby w niebowzięty:

Skacze, tańczy, pierś do skał przytula,
Z gniazd wyrzuca plód halnego króla.

Ze swawoli gdzieś się w załom wtłoczy,
Zmięknie chwilę, w przestwór wlepi oczy.

Potem czarne spostrzegłszy urwisko,
Wraz się k'niemu skrada blisko, nisko.

Rysim skokiem na karku mu siędzie,
Na przepastne strąci je krawędzie.

Wielką krawędź razem w grażnię spycha
I oddechem stłumionym oddycha.

Potem, dziko rozśmiawszy się wkoło,
Pod wierchowe przewala się czoło.

Śmiga k'wyży, jak mgławiczna chmura,
Gdzie wsłuchany stoi Waligóra.

O południu przystanął na szczycie —
Słońce więzgnie w niebieskim błękiecie.

Żlebny podmuch przykucnął do ściany —
W okrąg przestwór, ciepłem sfalowany.

Faluj-że mi w słonecznej posusze,
Aż się cały falą twą ogłuszę!

Faluj-że mi, aż oślepnę cały
W płomienistych wirach twej nawały!

Rozpełzły się słoneczne promienie
W ciepłe, groźne, wirujące technienie.

Zwichrzyły się w jedną biel złotawą,
W szczyty falną uderzają ławą.

Straszna moc je ponad okrąg ściele:
Padły wichry w przepastne topiele.

Straszna moc je w żlebne granie wgniata:
Wyszły wichry ponad okrąg świata.

Świst nad ludzkie rozpasał się ucho —
Świszcze burza rozgłośnię, a głucho.

Czemś ty, wicherze szczytowy, mej duszy?
Niech z twych tajni orkan gwiazd się ruszy!

Przedwieczystą ruszył orkan tuczą
Stąd, gdzie gwiazdy w swych obrotach luczą.

Czem-ś ty dla mnie, ty gwiazdny orkanie?
Niech przedemną Wielki-Wicher stanie!

Niech przedemną stanie oddech boży,
Co tam — widzę — nowe światy tworzy!

Niech przedemną Wielki-Żar zaświszcze,
Co tam — widzę — światy zmienia w zgliszcze

Z Wielkim-Żarem z nadgwiezdno szczytu
Spłynął k'niemu Wielki-Wicher Bytu.

Waligóra szumi wichrem Boga,
Przed nim, za nim szumią lęk i trwoga.

Przed nim, za nim głuchą, ślepą rzeszą
Nawałnice i wichury spieszą:

Te, co na świat sypią ogień wraży,
I szepczące po trawach cmentarzy.

Lecą z świstem ku środkowi ziemi,
Wszystko stopy niszczą żelaznemi.

Ciężkie burze, jak żelazne brony,
Poorwały ludzkich żądz zagony.

Piór żelaznych rzędy mają w skrzydle,
W bór tajemny zapuściły rydle.

Jak łań zboża zmiotły go z powierzchni —
Płacz drzew mrących gdzieś na wieki pierzchnie.

Smug poryty ciemną parą dymi,
Wsiąkającą w wichru dym olbrzymi.

Z środka ziemi nad zsieczonym łańcem,
Wichry jednym strzeliły tumanem.

Usta Jęku, oczy Przerazenia
Pod niebieskie wirują sklepienia.

Jeden rozwir, jedna wrząca chmura,
A w rozwirze chmurny Waligóra.

Oszalały, k'niebu się dobija,
Płacze w Raju Przeczysta Lilija.

Wicher boży topi go w swej toni —
Krwawe krople skroń Chrystusa roni...

Słońce świeci w zielonej dolinie,
Od szalasów pieśń żałobna płynie.

O Janiczku, co zginął na wieki —
Pod turniami ciemne rosną smreki —

O zakłętej szabli Janickowej —
W ciemnych smrekach rosną złotogłowy.

XXI. SAWITRI.

MOTYW INDYJSKI.

Król Madras, Aśwapati,
nie miał-ci synów, ni córek,
więc co poranku klękał przed Sawitri,
w południe także i wieczór,
i błagał wszechmożne bóstwo,
iżby nie dało mu skonać
bezdzielnie.

Długi tak klękał czas.

Lecz pewnej chwili wiosennej
pani z oczami głębin,
w których goreje niezglębiona łaska
wieczności,
w ogniach stanęła ofiarnych
siewego starca
i, rękę na siwą położywszy skroń,
rzekła mu: „Idź!
Spełniona będzie twa prośba“.

I Aśwapati, król bajecznej ziemi
(o której ponoć nie słyszała żadna
z czcigodnych naszych białogłów),
poszedł po czarę zlocistą,
słodkiej się napił somy
i, uradowan świętem zwiastowaniem,
jął śpiewać sloki dziękczynne
w cześć życiotwórczej mocy,
która wraz z życiem przynosi nam szczęście —
w cześć niebolicej Sawitri...

Tak mówi dawna legenda,
na zeszcłej korze asoki
spisana ongi przez mędra,
co, pragnąc duszę swą wydoskonalić,
izby w ofiarny zmieniała się ogień, —
grzeszny, śmiertelny swój zewłok
grzebie co kilka miesięcy
w grób.
Dzisiaj wam, łowcy mgieł,
powtarza ją wasz druh,
który z burzliwych odmętów mórz
jedną ocalił chęć:
by na samotnej przyzbie swojej cichej
chaty rybackiej
mógł — tak, jak dzisiaj — wsłuchiwać się w szelest
zwarzonych, szerniałych liści
dzikiego chmielu.

Lepki,
miodem zaprawny,
barwą bursztynu lśniący kłan

nie mieszka na uściech bóstw.
W błękitno-purpurowym kielichu lotosu,
w łodzi,
w której sam stwórca ziemi i bezkreśnych
tęsknot podniebnych
przeniósł swój byt ziarnosypny
ponad przepaścią śmierci,
płynęła po falach mórz
zadowolona Sawitri
Złoty boskiego kwiecica pył
po złotej rozsiewał się toni.
W lasach nadbrzeżnych drzał liść vanaspati,
z której w godzinach radości,
nabrzmiałej żądzą upojenia ludzi
szczęściem zamknięcia oczu
przed otchłaniami,
warzą bogowie nieśmiertelną somę.
Z odległych pustyń dolatywał ryk
panter i lwów,
w skłonu przejrzystą przędzę
kryło się śnieżne widmo Himawanu,
a w Madras, w bajecznem mieście,
spełniał się cud:
W rajskim ogrodzie króla
rodził się kwiat lotosu,
na który z wiarą mew,
krążących nad oceanem,
i z utęsknieniem przepiórek,
gdy się zrywają do cieplic,
czekali siwego władcy
poddani
dziewięć tysięcy lat.

Takie jest słowo tej dawnej legendy,
którą na białym złomie alabastru
z murów świątyni, zburzonej
przez złe, zawistne duchy,
wrył był rylcem brązowym
riszi — pustelnik, — mówiący:
„Za chwilę zagaśnie dzień“!...
A ja, co chodzę o zmierzchu
po martwym wyschniętem polu
i, snując tę dziwną dumę o Sawitri,
patrzę, jak giną w mgłach
widne niedawno szczyty,
myślę, iż zapomnienie
to Orionu błysk,
który rozświetlił nam drogę
nocy wczorajszej
i który pozwoli nam przejść
przez mroczne, ślepe, niewiadome gęstwiny
nocy, leżącej przed nami.

Tak było:

król Aśwapati, wdzięczny, iż przez serce
przeszły mu radła, kierowane ręką
świętej Dobroci,
że w miejscu perzów i ostów i wszelkich
chwastów żaloby i chyłkiem, nieśmiało
walczącej z sobą niechęci ku losom,
wrosły nagle bujne, ciężkie zboża —
że niezliczone korce ziarn rozkaże
mleć po swych młynach na chleb dla człowieka
i że mu starczy bogatego ziarna,
aby garściami sypać je gołębiom

i w żłoby koni —
że jego własna dobroć, urodzona
z niespodziewanej uciechy,
jeńce z więziennych wypuściwszy lochów
i barwne flagi zatknawszy na statkach,
przestała kary znać, natomiast wśędzie
poczęła głosić potrzebę nagrody —
że ku dalekim, krągłym nieboskłonom,
otulającym ziemię, wyciągnawszy
szczodre ramiona, wiedziała o każdym
gnieździe, uwitem w niedostępnych gąszczach,
na drzew wierzchołkach i w jamach torfowisk,
o zwierzu w cichem legowisku,
o każdym płaczu w kolebce,
o każdym śmierci ostatniem westchnieniu —
i że przez bezmiar swój i przez swą bezdeń
będzie przykładem dla przyszłych pokoleń —:
król Aśwapati nazwał córkę swą,
przy dźwięku skrzypiec i fletni i surm,
mianem bogini Sawitri.

W lotosie,

w kwiecie, co w wnętrza swojego purpurze
zamyka wonną tajemnicę blasku
niewinnych oczu dziecięcych
i, zwolna, nieznacznie,
od gajów i ogrodów,
od gladioli i brzozy i wiśni
zalatujących uświadomień wzrostu
sennych, dziewczyczych dojrzewania,
płynęła po głębiach fal
Sawitri.

W rośne, jutrzniane poranki,

kiedy ostatni, ledwie dosłyszalny,
świtowy podmuch nocy
z złotopromienną przemagał się ciszą,
stawała w środku przejrzystej,
złotawej powierzchni wód
i, chwając się rytmicznie nad zwierciadłem stropu,
nie mogła stłumić szeptliwego: A!
Jej usta, zróżowione wilgotnym oddechem
twórczej zadumy nad źródłem błękitów
i nad ich ujściem,
rozwierał podziw dla cudu,
którego sama była najwspanialszą,
najcudowniejszą inkarnacją.
Sawitri, głębia i przejrzystość wód
i pochylone nad niemi gałęzie
świętego drzewa wilwy
i szmaragdowożłote oka
niebieskopierśnych pawi,
płynęła w łodzi lotosu
w żarne, słoneczne pragnienia.
W tym dziwnym płynęła kwiecie,
który w południe
zwija swój liść purpurowy,
albowiem wstydzi się powierzyć niebu
swych ogni wewnętrznych,
otulających dar nieba,
świętą i wielką tajemę
płodności...
Pani żywota,
w ofiarnym żądzy mieszkająca ogniu,
kieruje łódź swą ku brzegom
i na spalony zestąpiwszy ład,

wzywa, by zjawił się ten,
którego lica jej białość
skraślił czerwienią swych tchów.
Przyzywa głosem milczącym, zamkniętym
w znieruchomionym ócz lazurze,
a tak donośnym,
że wnika w ostępy puszczy.
I wówczas dzikie zrywają się słonie
i pędzą drogą walących się kłód,
strzaskanych dębów i jodeł,
glazów, rozdartych na piarg,
i w dźdże przesianych potoków,
które przed chwilą, nim z brzegów spadzistych
runął w ich wiry rozszalały huf,
były jak złoto, lazur i seledyn.
A kiedy poszedł głos ten na doliny,
falami kładło się po krańcach ziemi
wrzące powietrze, rozplonęły zboża,
kret wypełzywał z swoich komnat ciemnych —
w oslepłych oczach
tęsknotę uczuł do słońca;
dziewanna, jaskier i rozchodnik
do miedz przylgnęły, trawiąc się w płomiennym
własnego wnętrza poszepcie.
A rozigrane źrenice pastuszków
ścięły się nagle w nieruchome szkliwo
nieznanych dotąd zadziwień
i głos, milczący a donośny,
stały ku strzechom, gdzie okna i drzwi
mały dziewczęta młode
na przyjście oblubieńca,
którego Agni prowadził i Manmat.

Ale do zamku króla Aśwapati
nikt nie przychodził w dziewosłęby.
Wyhodowana ponad brzegiem wód,
po których w kwiecie lotosu
płynęła święta Sawitri
w żarne południe pragnień,
jedyna córka władcy Madras,
nosząca miano bogini —
Sawitri —
niebiańskiej była urody.
Kiedy, w jutrznianej kąpiąc się głębinie,
stała chwilę drobnymi stopami
na złotym piasku dna
i przeczekawszy, aż się uspokoją
pierścienie i kręgi —
ruch fal, wywołan dotknięciem jej ramion —
spojrzała w gładkie, błękitne zwierciadło,
nie mogła stłumić okrzyku
z podziwu dla własnych ócz.
W noce miesięczne,
wyszędłszy z lutnią w rękę
na okraj niesklóconej poszumami ciszy
rozkosznych ogrodów Indry,
patrzy, jak lotos
rozchyła swój kwiat purpurowy
z taką potęgą,
o jakiej nie śniły poranki
ani południa,
choć ich omze słoneczne
pijane są tęsknotą...
Żrenicą,
nie daną innym ludziom

w bajecznej ziemi Madras,
w krainie somy,
widziała wówczas ze drżeniem,
jak jej patronka,
wsiadłszy w błękitno-purpurową łódź
rozwinętego lotosu,
płynęła tonią ściemniałą
w bezkresny, zdało się, mrok.
I wtedy
do uszu córki króla Aśwapati
palcem pukało liljowym
powiewoskrzydłne echo
śpiewu bogini:
„Płynę w pałace Śmierci,
na bezgranicznym zbudowane morzu,
lecz przejdę bezkarnie pod sklepiskiem
malachitowych mauzoleów,
ominę łuki jej kaplic,
wsparte na słupach z labradoru,
i znów w bezmiernej przegładną się fali,
albowiem jestem Sawitri,
albowiem jestem Miłość...”

Wracała w dom swój zadumana
jedyna córka króla Aśwapati.
Zaszli jej drogę młodzieńcy,
którzy, zwabieni jej urokiem,
ciche, miesięczne czaili się noce
pod Indry rozkoszne ogrody,
i tak jej rzekli: „Sawitri!
Niema większego szczęścia,
jak osiąść ciebie na życie...”

Ale w twych oczach, będących
oczami nie z tego świata,
zabójczy pali się ogień —
my w duszy mamy lęk Śmierci...“
I na to, przy nieśmiałym,
a przenikliwym dźwięku strun,
odpowie synom książąt i radzów,
słyszająca przyływ i odpływ wieczności,
rozmiłowana w lotosie

Sawitri:

„Nie śmierć ja gotuję,
lecz wyzwolenie od śmierci, gdyż kresem
wszystkich walk naszych i tęsknot i żądź
jest nieznająca kresu nieśmiertelność...“

Ta-ci prastara jest pieśń
o liściach dzikiego chmielu,
opłatających przyzbę mojej chaty;
o żółkłem dzisiaj, w tę porę jesienną,
ustronnem gronie modrzewiów;
o piasku, co się unosi z pod kół
ciężkiego wozu;
o zgasłych płomieniach gwiazd;
o głuchem echu siekiery,
twarde rąbiącej pnie;
o tych wesolych dziewczętach,
czerpiących wodę ze źródła...
Na zblakłych, jedwabnych strzepach
ofiarniczego ornatu,
wyjętych z grobu prawodawcy Manu,
spisał ją przed wiekami
Punyasloka,

mędrzec-królewicz,
który w odludnej pustyni
patrzył na wschody zórcz.
A ja, com słaby jest cień
wielkiego Cienia —
cień,
którego nawet zachód przedłużyć nie zdołał — —
Tak, ja, com dziś o zmierzchu,
przypominając wam
tę dziwną dumę o Sawitri —
widział na zeschłych, przylesnych murawach
ognie pastuszków
i kilka przy polnej drodze
zgruba ciosanych brył granitu,
z których ma powstać krzyż,
pragnę jedynie tego,
izby me stopy śmiertelne
nie zostawiły śladu
na tych samotnych ścieżkach —,
izby mój wieczór był, jak potok górski,
kamienie wałący w przepaść...
Niechaj je wali z hukiem,
gdyż jestem duch, który cierpiał,
albo niech raczej, łamiąc swoje prawa,
każe im zsunąć się w ciszy...

A może jestem oblakany!?!...

Król Aśwapati, pan gasnących światów,
które mu zwolna zamierały w duszy,
pozostawiając żuźle dawnych uciech,
wielce był zmartwion, że córka

nie ma na czyje ramiona
ślubnego zawiesić wieńca...
„Najlepsze konie“ — mówił — „każę wybrać
z wszystkich mych stajen
i bogom setne spalę aswamedy,
jeżeli ujrzę obok twego boku
rycerza,
któryby światłem swych cnót
dorównał bogom jutrznianym, Aswinom.
Sawitri, córko moja“ —
tak gędził do niej starzec siwowłósy —
„przy tobie zorza błednie,
tracą swój żar niebiosy!
Bogini, patronka twa,
w wieczne płynąca dale,
swą kwietnią łódź wstrzymuje,
cisza oprzędza fale
z podziwu.
Oczy śmiertelnych ślepną,
czar twój odstrasza ludzi —
Sawitri, córko moja,
me serce w łzach się trudzi
nieopisanych.
Złocisty wóz gotowy,
złocista jest uprzęża:
siądź, przejeżdż kraj mój cały,
godnego wybież męża,
coby na barki wziął swe troskę
o szczęście wyznawców Bramy.
Niechaj mych pleców starych
nie gniecie wstydu brzemię,
że zginąć ma bezpotomnie

królewskie moje plemię,
na którym niema skaz...“
Sawitri jasnoczoła
ojcu do kolan pada:
„Nie chcę, by dusza twoja
była ze smutku błada“ —
te powiedziała mu słowa.
„We wóz złocisty siędę,
przejadę kraj twój cały,
pożądaję wybrać męża,
pełnego cnót i chwały,
iżby ją głosił ghandarwa,
wybrany śpiewak bóstw,
i wszelki inny, choć najlichszy człek,
w mgławce, jesienne wieczory
po ścieżkach błędzący samotnych,
nadsłuchujący, czy z walk,
które się toczą gdzieś
za granicami jego myśli chorej,
nie zmartwychwstanie radośniejszy wiek...“

Jedzie królewski rydwan
przez góry i doliny,
to w słońcu promienieje,
to w mgle się chowa sinej —
toczy się tak stulecia.
Przed każdym zamkiem staje,
w puszczy przed każdą celą,
ludzie się nim radują,
kwiaty się nim weselą,
a na bezmiernych głębiach świętej rzeki,
w kwiecie lotosu

plynie bogini Sawitri.
Poprzez pałace Śmierci
pod sklepiskami
malachitowych mauzoleów,
mijając słupy z labradoru,
w wieczności plynie dal...
Zaś córka króla Madras,
z dalekiej wróciwszy podróży,
skłoni się przed rodzicem
i powie:
„Wybrałam męża...
Będzie nim Satyawan,
syn króla Dyumatsena,
który, oślepszony, przez zdradzieckich wrogów
utracił schedę swą
i odtąd w puszczy żyje korzonkami,
a w mego oblubieńca
wpaja z czułością pelikana
umiłowanie prawdy.
Niezlomna jest ma wola,
choć swe barki
walkałą odziewa pustelną,
choć bosc nogi rani o kamienie
i łatwo żmija ukąsić go może —
choć jest poświęcon Śmierci:
umrze, nim przejdzie rok...“

Posmutniał wielce starzec siwowłosa —
szerokopienny dąb
nad leśną zadumał się płonką,
zapłakał i rzekł:

„Ha!... błogosławię twe losy!
Idź, wierną mu bądź małżonką“.

Pielgrzymie,
co, oderwawszy się od tłumu wiernych,
na oślepnym mrocznym przebijasz się lasem
ku świętym, podziemnym przybytkom w Ellorze
— głuche cię o nich doszły wieści —
i nie wiesz, jak i kiedy dotrzesz do granicy
oblędnych kroków swych:
Oby twym drogom błogosławił
ktoś, kto cię kochał kiedykolwiek,
a dziś pochowany jest w grobie.

Sawitri poszła w pustynię
do męża Satyawana.

Czarne jagody,
zbierane w cieniu osiwiiałych świerków,
na gęstych, granitem podścielonych kępach,
oblegających marzenne jeziora,
były jej karmią biesiadną.
Lecz przyszła chwila,
że i ten skromny owoc leśny
wydał się wargom jej
nazbyt zuchwałym przekroczeniem postu.
Wszelkie najsroźsze wypełnia pokuty,
ażebym dla skazańca
wybrać odwołkę skonu...
Ciało biczuje pretami
wilgotnych łozin;
wychudłym palcem rozwiera powieki

i z kątów ich wygania leniwy, natrętny,
a dobroczynny zapach snu...
Gdy gardło wyszło z pragnienia,
tak, że się krok jej chwia! za każdym
choćby najmniejszym kamyczkiem,
pod każdą zwiędłą łodygą
goryczkowego ziela
czy zlotogłowiu,
nad źrójów kryniczną stawała orzeźwą.
I osłabioną nie mogąc już wolać
zapobiec zwycięstwu
pożądliwości,
dłoń zanurzywszy w wodzie,
kilku kroplami
wyswabadzała uwięziony język,
iżby choć szeptem zawołał: „Bogowie,
okażcie litość nad Satyawem!”
Lubiła ongi chodzić na przełęcze
murawą pokrytych gór
i granatowe pięści gencjany,
a teraz, patrząc, jak, nieświadom końca,
zbliża się k'niemu syn ślepeca,
wzrok swój od cudnych odwraca już kwiatów.
Nie chce obudzać podejrzenia w duszach
żywotowładnych bóstw,
iż w trosce swej
szuka pociechy w odbiciu bajecznych,
poszukiwaczom rajskich fatamorgan
rzadko widzialnych nieb...
Nieraz, siadując o zmierzchu
pod koronami drzew,
zlewała całą swą istotę

z ich szumem,
czując w nim dawnych czasów przypomnienie,
gdy sama była jednym z nieuchwytnych,
nieodgadnionych współdzwięków Prabytu.
Teraz, gdy oddech zachodniego morza
począł poruszać liściwiem,
uszy drżącemi zatykała dłońmi,
mówiąc: „nie wolno pogrążyć mi serca
w tej najwybrańszej rozkoszy,
albowiem celem mych dzisiejszych dni
jest umartwienie, by życiem
mógł się zbawiony rozkoszować mąż...”
Ale inaczej było napisano
w wyroczniach:
Wziął Satyawan siekiereę
i szedł w głębinę puszczy
ciąć drzewo.
Za nim Sawitri z smutnemi oczyma. —
Ledwie ukroczyć wydała; przecucie
w ciężkie łańcuchy zakulo jej nogi.
Wlokła się za nim, serce niosąc krwawe
w zmęczonych dłoniach, jak urnę,
pełną obiaty Śmierci — — —

Stary, pochyły rachmistrz
otworzył cicho drzwi mej izby,
wślizgnął się do niej, jak wąż,
i, za mojemi stanąwszy plecami,
szepce mi w uszy: „chcesz wiedzieć,
na ile godzin i minut i sekund
liczą się jeszcze twe dni?”
Wyciągnął czarną tablicę

i kredy kawalkiem
począł straszliwe kreślić runy.
„Nie!...“ wykrzyknąłem. „Nie!...“
Liście dzikiego chmielu
szeleszczą w progu na pętlach sosnowych,
po szybach szmer się zsuwa tajemniczy,
szary, ogromny pająk
na lśnistej spuszcza się przędzy
i kroczy wielkimi krokami
po świstkach żółtkiego papieru.
A tam! z tej mgławej, w pochmurnym księżycu
tonącej dali,
pełźnie Sawitri śpiew:
„„Płynę w pałace Śmierci —
w malachitowe mauzolea,
ku słupom kaplic z labradoru,
ku kopcom zbawców i męczenników,
ku cmentarzyskom, po których
zostały ścieżki dla mrówek““ — — —

Korę asoki, beztroskiego drzewa,
jął Satyawana rąbać i tej chwili
upadł na lono stroskanej, szepczący:
„Wzrok mi się zamglił, osłabłem“.

I wraz przed córką króla Aśwapati
stał młodzienc w płaszczu purpurowym
i szzerwieniła zatopił źrenice
w jej przerażeniu.
„Kto ty?“ — jęknęła — „i poco w twym ręku
ten powrót?...“
„Imacz-ci jestem dusz“ odrzecz, —

„Yama, bóg śmierci, przychodzę
Zabrać ci miłość a zostawić żal“.

Poczęła błagać, lecz nieubłagany
wydobył duszę z ciała jej małżonka
i, skrepowawszy powrozem,
wiódł ją ze sobą w swą włość.
Za nim Sawitri w łzach:
„Zgaś-ci mój żywot“ — płacze — „zgaś!
Skończyło się moje szczęście!
O Yamo! Yamo!
Czerwonooki panie śmierci,
wróć-że mi skarb mój, wróć!“
Szła tak tysiące mil,
aż młodzienc w płaszczu purpurowym,
ulitowawszy się jej trudu,
zawoła: „Sawitri!
Spal krwawe serce, które niesiesz w dłoni,
ofiara uczyn bogom
i żądaj łaski odemnie:
Przez twoją wierność wszystko ci wypełnię,
nie oddam tylko duszy Satyawana“.
Tak ona powie: „Ojciec jego ślepy;
któż go prowadzić będzie, gdyś mu zabrał
syna, podporę jego lat?
Spraw, iżby przejrzał
i zasiadł znowu, wygnaniec,
na swym królewskim tronie w Salwie“.
„Stań się, jak rzekłaś“.— odpowiedział Yama
i uszedł tysiące mil.
Za nim Sawitri w łzach:
„Nie strudzą się kroki me,

pójdę za mężem w twój ślad;
szlachetny był i dobry,
kres mój u jego kresu...“
„Wróć się, Sawitri“ — rzekł Yama;
„twój kres daleki-ć jest; nim dojdiesz
do brzegów mych oceanów,
sto gwiazd się spali w swych ogniach —
Jak zwiędły oset lub pomięty
stopami szarugi zimokwit,
schnie twoje ciało od nadmiernych pokut.
Ale mnie zmaga twa wierność
i twoja dobroć: Mówże, czego pragniesz;
ze środka ziemi skarby ci wykopię
i dam, dam wszystko, prócz życia
Satyawana“.
„Stracona jestem dla rodzica“ —
powie Sawitri — „niechże-ć ojcu memu,
królowi ziemi, stu wyrośnie synów,
aby nie zginął ród“.
„Nie może zginąć plemię“ — odrzekł Yama,
„jeśli z pnia jego wyrosła latorośl,
tak umiejąca cierpieć.
Król Aśwapati
stu synów będzie miał“.
I silniej jeszcze skrępował powrozem
duszę zmarłego
i biegł tysiące mil.

Za nim Sawitri w łzach.

Szli traktem wielkich kopców,
sypanych ręką wdzięczności

dla zbawców i męczenników.
Polami bitew szli, gdzie ongi
inkrustowane złotem zbroje
zdzierała chciwość z poległych.
Cmentarzyskami szli, po których
zostały ścieżki dla mrówek.
W łupinie orzechu
płynęli morzem, co tysiąc
śmiałych pożarło żeglarzy,
poszukiwaczy nowych łądów
i przewoźników kosztownych kamieni.
Wreszcie dotarli do bram
snać nieprzebytej puszczy.
„Wróć się, Sawitri“, tak ją błagał bóg,
co za pogrzebnym idąc wozem,
bierze pod rękę towarzyszkę, Żalność.
„Wróć się, nie przejdzie tą gestwią
śmiertelna stopa twa“.
„Przeto pozostaw tu me ciało“ — powie —
„a duszę na arkan swój weź
i powiedź razem z duszą Satyawana,
albo mi oddaj żywe jego serce!“
„Niewiasto dobra i szlachetna,
kwitnąca kwiatem poświęcenia!
Nie mogę-ć tego uczynić,
lecz żądam innej nagrody,
a usta ku tobie nachylę
i szepnę ci: masz ją!“
Tak rzecze ten dziwny młodzieniec,
okrajem jesiennych rozłogów
chodzący o zachodzie
w swym purpurowym płaszczu...

A ona: „Ostatnia ma prośba:
Jeśli jest dobra i szlachetna,
kwitnąca kwiatem poświęcenia,
dlaczego zginąć ma we mnie
to, co wyzwoli świat?
Spraw, iżbym miała stu synów,
ojców pokoleń stu,
które rozrosną się w ogród
cnót...“
„Stu synów będziesz mieć; wyruszą w bój
przeciwko Writrze, wrogowi
świętego pana stu ofiar,
Indry, co wrogiem
występku jest i grzechu
Chciwość, władczyni pobożowisk,
nie zedrze z poległych
— albowiem żyć będą wiecznie —
inkrustowanych złotem zbroic“.
Tak-ci jej szumi Yama
szumem, płynącym od puszczy.
Wraz ona mu zawtórzy:
„Jakżeż ja mogę mieć stu synów,
nie popełniwszy występku i grzechu?
Uwolnij duszę Satyawana,
bo on-ci jedyny
posiada prawo być ojcem rycerzy...“
Zawstydzził się Yama,
ale i rozradował,
iż go zmogła niewiasta.
Uwolnił duszę Satyawana
i wiódł ich gęstwina,

która za każdym ich krokiem
w rozkoszny zmieniała się Raj...

W tym samym czasie
patronka tej, co zmartwychwstanie
dała synowi Dyumatseny,
panującego w żywookiej chwale
na tronie Salwy —
Pani, w ofiarnych mieszkająca ogniach,
którą czcił król Aśwapati,
ojciec stu mężnych synów, —
Sawitri —
płynęła w kwiecie lotosu
po niezmiernych głębinach —
Wokrag rozlegał się jej śpiew:
„Płynę w pałace Śmierci,
na bezgranicznym zbudowane morzu,
lecz przejdę bezkarnie pod sklepiskiem
malachitowych mauzoleów,
ominę łuki jej kaplic,
wsparte na słupach z labradoru,
i znów w błękitnej przegładnej się fali,
albowiem jestem Sawitri,
albowiem jestem Miłość...“

Ta-ci odwieczna jest pieśń
o poczerniałych,
przedwczesnym zwarzonych mrozem
liściach dzikiego chmielu,
opłatających mą przyzbę.
Czcigodny dwidżah, Arja,
samotny, siwy odwiecznych ogrodów stróż

(rośnie w nich święta vanaspati,
z której bogowie warzą napój somy
i w wielkich chwilach radości
dają go ludziom, ażeby zaznali
rozkoszy zamknięcia ocz
przed otchłaniami),
ufnym ją śpiewał głosem,
gdy ciężką, żelazną motyką
jął okopywać korzenie
drżącej od zimna rośliny...
A ja, któremu się zdawało
(za dawnych, dawnych lat),
że zawrę w hymnie swym tęsknotę dusz,
jedną mam tylko żądzę:
ażeby w drodze
do świętych przybytków w Ellorze
mniej było łez i krwi...

XXII. DROGI KRZYŻOWE.

Ongi, za dawnych, bardzo dawnych lat,
Gdy jeszcze wiara przenikała świat,
Gdy duch, co dziwy niesłychane czyni,
Nie służył jeszcze w Molocha świątyni,
Zuchwalej pychy zaślepiony łup,
Szły dzieci Pański wyswobadzać Grób.

Gdy nad polami i nad smugą łąk
Piął się w triumfie wielki słońca krąg,
Wpatrzono w jasność, te małe dziecięta

Śpiewały chórem: „Zawitaj nam, święta
Jerozolimo! W twój daleki gród
Oby nas Anioł jak najprędzej wwiódł.

Gdzieś jest nie wiemy; lecz mówił nam Bóg,
Że trzeba przemóc tysiąc różnych dróg,
Że przebrnąć trzeba niedostępne lasy,
Zarośla bagien i gór ciemne pasy
I niezmierzone głębie rzek i mórz,
Śpiesząc w kierunku rodzących się zórz.

Tylu nas z rośnych nie powstało leż,
Tylu wir porwał, tylu zabrał zwierz,
Zdziesiątkowani jesteśmy w tej chwili,
A nikt nie zgadnie, ileśmy zrobili,
Gdy nas tak ściga dobra pani, Śmierć, —
Drogi połowę, albo tylko ćwierć?

Jedno wiadome, że musimy iść,
Czy kwiat zakwita, czy opada liść,
Czy ciepło splywa z lipcowej przezroczy,
Czy też zaspami śnieg się na nas toczy,
Czy mamy strawy w naszych sakwach dość,
Czy głód przychodzi, nieproszony gość.

Siostrzyczkom naszym puchnie biała twarz,
A one nuca: Ty, Boże, nas karz
Za przepelnioną czarę ludzkich zbrodni!
Ledwie się wloką braciszkwowie głodni,
A szepcą słodko: Świeży rajski chleb
Z Jerozalemskich otrzymamy nieb.

Iżby pokusom opędzić się złym,
Tłum nas, dzieciątek, wysłał gońce w Rzym;
Niech nam, rzekniemy, dłoń twa błogosławi,
Ty, Ojczyźnie! Pokorni i prawi,
Jedną żywimy niezmożoną chęć —
Zdobyć Chrystusa grób! Nasz zamiar święć.

Z siwego starca zwiędłych, smutnych warg
Popłynął potok nieukojnych skarg:
Cóż ja wam, dzieci moje, na to powiem?
Z wątłego ciała policzcie się zdrowiem,
A może nawet schwyci w potrzask swój
Serca i dusze niweczający znój.

Zasię purpurat, który przy nim stał,
Pełne są, mówi, starodawnych chwał
Te nasze księgi święte, przecież w żadnej
Niema, by dzieciak bojował bezradny.
To tylko można wyczytać z ich kart,
Że i młodzianków chytry kusi czart.

W tem wszystkim widzę heretycki błąd!
Chceszli udziżyć niezachwiany rząd,
Cześć swej stolicy zachować od sromu,
Kaź im w pokorze powrócić do domu,
A nieposłusznych — sprawiedliwa rzecz —
Dyscyplinami rzemiennemi siecz.

To rzekł... A nam się zdaje, że jest Duch,
Który rozbija ludzkie groźby w puch,
A który Prawdę przejął nasze wnętrza,

Że mamy Dzieło spełnić przeniejświętsze,
Dążyć przed siebie w tę wyśnioną wyż,
W rękę trzymając z różg uwity krzyż.

I tak kroczymy, słabych dzieci tłum;
Gór nam nie straszny grzbiet, ni morza szum;
Nie wiemy dzisiaj kogo z swych czeluści
Dzikiego zwierza pełny jar wypuści,
Lecz to wiadome, iż komuś z nas
Zabłyśnie jutro wschodniej zorzy czas.

I to wiadome, iż nie szczeniść stóp
Temu, kto Pański chce zdobywać grób,
I ścieżki swojej nie ślać temu żalem,
Na kogo święte czeka Jeruzalem,
I że wbrew księgom Jego kłamnych sług
Do posłuszeństwa prawo ma li Bóg.

Siostrzyczkom naszym puchnie biała twarz,
A one nuca: Ty, Ojczyźnie, nas karz
Za przepelnioną czarę ludzkich zbrodni!
Ledwie się wloką braciszki głodni,
A szepczą słodko: Świeży, rajski chleb
Z Jeruzalemskich otrzymamy nieb!“

Tak to za dawnych, bardzo dawnych lat,
Gdy jeszcze wiara przenikała świat,
Wybrańców bożych dążył hufiec młody
W te bohaterskie, męczeńskie zawody,
Ostępem sztyderstw i krwawiących bied
Z oczami w górę wzniesionymi wszedł.

A ktoby dzisiaj chciał powiedzieć wam,
Że w tym zachwycie był-li złudny kłam,
Że poryw Ducha wieździe na bezdroże,
Że li Rozsądek prawdą zwać się może —
Ktoby z podstępny'm tak uśmiecchem rzekł,
Ten-ci jest głupi i nikczemny człek.

Tchórz to i podlec, zapłacony zbir,
Wyznawca cnoty bękarcej, kto mir
Bożych orędzi, zlecających duszy
Bronić krwi swojej, fałszami naruszy,
Z zakonodawczych wysnutymi kart,
Które napisał Uwodziciel, czart.

Gdy mi te słowa cisną się do ust,
Niebo rozwarło swój orkanny spust;
Głęboki przestwór, od brzega do brzega,
Ślepa, bezgwiezdna, czarna noc zalega,
Od strony w mroku zatopionych Tatr,
Garściami deszczu wściekły sypie wiatr.

Zda mi się prawie, że cały ten dom
Wnet się rozpadnie na drzazgę i złom,
Że się na głowę moją dach powali,
Że groźne jęki, które słyszę z dali,
Jakichś upiorów przybierają kształt
I straszą chrzęstem swych całunnych fałd.

O burzo! burzo! ucisz-że swój głos!
Serce, pragnące dawno, by mu los
Zgotować raczył choć chwilę spokoju,
Znowu się szarpie śród twego rozstroju!

Twych bezlitośnych knechtów widząc huf,
Swe śpiewne struny rwie na strzępy znów.

Wstaję i idę w oszalałą krucz,
Ni człek, którego pozbawiono ócz;
W tem rozklębieniu dżdżów i mgieł ponurem
Ścieżyny szukam pielgrzymim kosturem,
Przedemną Rozpacz, wlokąc się, jak pies,
Raz po raz szczeknie: daleki nasz kres?!

Nie wiem i tego nikt nie powie nam...
Od najwcześniejszych dni do złotych bram,
Do jasných tumów z swoją konchą spieszę,
A wciąż mi drogę zastępują rzesze
Równych mnie ślepców... Ominąćby'm rad
Ten zarój płaczu, ten żebrzący świat!

Ale nie mogę... Potykam się wciąż;
Pocieszam siebie: Daż-że naprzód, daż!
Może w twe krwawopuste oczodoły
Wślizgnie się jeszcze jakiś blask wesoty,
Może gdzie znajdziesz wrzący życiem dach,
Nie samą tylko martwość i strach...

Macam po krajach grząskich, śliskich dróg;
Drętwieją ściegna trzęsących się nóg,
Gdy mnie już do cna trudy te zważyły,
O pień się oprę, by zacerpnąć siły —
O lęku lęków! O ty drzenie drzeń! —:
O szubieniczny oparłem się pień...

Krew się strugami leje do mych stóp...
Ten mówi: Nie rób tego! Tamten: rób!
Ten błaga: Nie czas, bracie, rwać się z nożem!
A tamten woła: W Przeznaczeniu bożem
Jest napisano, że przyszłości wał
Ten tylko zdobył, kto krew drogą lał!

A wśród tych z łez i krwi zrodzonych mątw
Krzyki wzajemnych oskarżeń i klątw.
Oszaleć można z bólu! W tej rozterce
Niechby przestało bić już ludzkie serce,
Niechby się w wnętrzu spopielił i zmarł
Wybuchający ten miłości żar!

W ręku się łamie mój pielgrzymi kij —
Pochłoń mnie, nocy! Dmij, wichuro, dmij!
Wszystko mi jedno, czy stanę na straży
Tego, co życiem i śmiercią się waży,
Czy też w samotny, zachwaszczony dół
Złoży swe kości ten, co tylko — czuł...

Nie wiem, jak długo szedłem — cóż ja wiem?
I ty, co dobrem winem, czy też złem
Umęczonegoś napoił wędrowca,
Lub złą czy dobrą ścieżkę wśród manowca
Wskazałeś krokom jego, cóż ty wiesz,
Mój przyjacielu?... Kłamstwa się li strzeż!

Może li chwilkę szedłem, może rok,
Może lat tysiąc — nie wielki to skok
Dla dusz, co takie widziały męczarnie,

Że wieków przyszłych rozum nie ogarnie
Ohydnej prawdy: skazano na skon
Naród, bogaty w mąk ofiarnych płon...

Powoli wicher się uspokajał. Głęb
Niebios, walących swój ciężar na zrąb,
Na zadyszanej ziemi mglisty kraniec,
Jęła powoli się przecierać; taniec
Potwornych chmur-olbrzymów pierzchnął w dal,
Nie pierzchnął tylko smutek, nie znikł żal.

Widzę, żem stanął wśród Krzyżowych Dróg —
Znam-ci tę miedzę, znam ten pola smug;
Tu pod cichą, białą Bożamęką
Niegdyś chłopięcą zegnałem się ręką,
Tutaj na słońca wschodzącego cześć
Rozkosznie było hymn paranny wzniesić.

Tu poraz pierwszy zapatrzony w lan,
Począłem wierzyć, że zbożom jest dan
Ten sam, co ludziom duch i że przed wieki
Wypłynął z Boga wraz z tą falą rzeki,
Że tylko człowiek, zbyt pewny swych praw,
Drzewo odgrodził od siebie i staw.

Tu — błogosławion niechaj będzie ten
Z gwiazd palających wysnowany sen! —
Tum śnił, iż życia tworzy fundamenty
Li sprawiedliwość, że będzie przeklęty
Dzień, w którym przemoc, siewca trwogi, zbój
I zły niszczyiciel, topór schwyli swój.

Tu — szumi jeszcze tej topoli szczyt —
Marzyłem kiedyś, słaby ludzki byt,
Że gdzie zabrakło stalowych paweży,
Mieczów i włóczni, tam Słowo zwycięży,
Że, śpiewnej ziemi nieodrodny syn,
Może w swej pieśni wielki zaklnę czyn.

A dzisiaj... Kto wy? i dokąd? i skąd?
Bose i nędznie ubrane, w ten mąt
Niepewnej chwili idziecie, w zawieję —:
Ledwie ucichła, znów się rozszałeje!
Patrzcie! Kroplami niewyschniętych ros
Ocieka jeszcze z tej burzy mój włos...

„My ze wsi twojej“ — odpowie mi tłum
Dzieci, płynący, jak olchowy szum
W przestrzeń jesienną —; tamci z dalszej strony,
Ci od jeziora, gdzie są Dziwożony,
A tamci nawet aż od morskich wód,
Gdzie miał się zapaść kryształowy gród.

Żaden przed tuczą nie chwyta nas lęk,
Tylko łoziny krzak na deszczu zmiękł!
Cóż nam, młodziankom bożym, dziś się stanie?
Ty, któryś cierpiał rany, Chryste Panie.
Wiedź nas, gdyś kazał temi drogi iść,
Jak woda w rzece, jak ten z wierzy liść.

Wiemy, że wielki jest na świecie kłam
I że ze serca pragnie wydrzeć nam
Gorącą wiarę w święte Jeruzalem,

Gdzie trzy Marje niosły maści z żalem,
Iż nazbyt ciężki jest grobowy glaz,
Pod którym spoczął Ten, co zbawił nas.

A On zmartwych wstał... Chcieliśmy tę wieść
Tak, jak umiemy, po tych polach nieść,
Ale są ludzie bez Pańskiej bojaźni,
Którzy nas biją, zamykają w kaźni,
Którzy nie mogą doliczyć się różg,
By ku swej prawdzie nakłonić nasz mózg.

Juścić nie wiemy, jaka prawda jest
Tą albo inną; a przez krwawy chrzest
To najprawdźwiwiej stało się wiadome,
I że niesytą na duszę oskomę
Mają szatani i że ten jest żyw,
Kto stłumił w sercu swem szatański wpływ.

I tak próbują nas kusić i tak;
Od tych udręczeń, od tych ciągłych plag
Siostrzyczkom naszym białe puchną twarze,
A braciszczkowie nasi tak w tej karze
Strasznej osłabli, że pośród tych dróg
Ledwie udźwigną ciężar wątlých nóg.

Ale się wloką... Bo cóż czynić, cóż,
Kiedy nam w wnętrzu szepce Anioł-Stróż:
Poganin zajął dzisiaj Chrystusowy
Grób w Ziemi świętej; bądź każdy gotowy!
Skarb, który ojce wypuścili z rąk,
Wy macie odbić przez Ofiarę mak.

I tak idziemy... Chcesz-li z nami? Chodź,
Biedny wędrowcze!... Ty zaś, tylekroć
Smagany Jezu, sprawiedliwy Panie,
Okaż nam wszystkim boskie zlitowanie,
Wpuść nas w swe niebo, w swój słoneczny Raj,
I katów naszych na swą Łaskę zdaj!"

O hańbo wieku, co przyszłości łąd
Zalewasz morzem krwawem! Groźny sąd
Wyda na ciebie duch, szerzący ogień
Sprawiedliwego wymiaru! On-ó pognie —
Z bólu ty wówczas, podeptana, warcz! —
Twój miecz bezprawia, twojej pychy tarcz!

A wy, dziecięta chłopskie! Ja, wasz brat
Pewnie najbliższy, pragnę, aby ślad
Waszej Kalwarji, twardej i daleki
Błogosławiony był po wszystkie wieki,
By na filarach waszych męstw i chłost
Oparł się zbawczy nad przepaścią most!

Ktoby zaś kiedy chciał powiedzieć wam,
Że w tej ofierze był-li złudny kłam,
Że poryw Ducha wiedzie na bezdroże,
Że li Rozsądek prawdą zwać się może —
Ktoby z podstępny tak uśmiechem rzekł,
Ten-ci jest głupi i nikczemny człek.

Tchórz to i podlec, zapłacony zbir,
Wyznawca cnoty bękarcej, kto mir
Bożych orędzi, zlecających duszy

Bronić krwi swojej, fałszami naruszy
Z zakonodawczych wysnutymi kart,
Które napisał Uwodziciel, czart.

XXIII. KORDECKI.

Prochem-li jesteś, prochem, więcej niczem,
Kamienna urno! A jednak przed twojem,
Żalobą wieków okrytem obliczem
Staje ma dusza z dziwnym niepokojem,
Albowiem czuje, że w twem tajemniczem
Wnętrzu odnajdzie coś, co nie jest rojem
Zmarłych-li wspomnień, ale życia treścią,
Uwitą z wielkich tęsknic, karmionych boleścią...

Prochem-li jesteś, prochem, ty kamienna
Urno, wyjęta z posepnych podziemi,
Skąd Śmierć strzegąca pilnie swego lenna,
Zaziera chyłkiem oczy wyżartemi,
Zali nie przyjdzie nowa postać senna
Złożyć swe członki, gdzie głusi i niemi
Czekają rzędem, aż wargi otworzą
I uszy na ostanią Proklamację bożą.

Prochem-li jesteś, prochem, niczem więcej!
Z rąk cię upuścić na trumny przegniłe,
Marne relikwie rycerznych tysięcy,
Które się kładły bez żalu w mogiłę,
Przedsię nadzieją i wiary dziecięcej
Głębokim szeptem, jak winem, opile —:

Z rąk cię upuścić, a z twej kruchej gliny
Cóż jeszcze pozostanie? Pył pod stopą siny!

A jednak nie wiem, co za moc rozpiera
Twe wątle ściany, że rośniesz w olbrzymie
Jakieś zjawisko, że się w bohatera
Zmieniasz żywego, któremu na imię
Płomień, że wielka, wiekuista, szczera
Idzie od ciebie toń ognia i trzymie
W objęciach swoich rolę, by nie skrzepła,
Lecz głośnem biła tętnem pod działaniem ciepła.

Pokrywę twoją lśnista pleśń obsiadła;
Wszystkie wspomnienia, zda się, w niej przygasły,
A z wnętrza twego snują się widziadła,
Świat zarzucając skrwawionemi hasły, —
Tłumy, na które błyskawica padła,
Płyną, jak obłok gromami opasy,
A w ślad za nimi ukradkiem się wlecze
I czołga się i pełza pohańbienie człecze...

Uderzcie w dzwony! Niedoleżni starce,
Imcie się sznurów na kościelnej wieży —
Strach się zakłada i Pan mówi: „Skarę
Gnuśne potomki walecznych żołnierzy!
Śródłunne wokół rozleją się harce,
Nic żernych ogni moich nie uśmierzy,
Kiedy, ku pomście Swej i Swojej chwale,
Świeczników groźnych siedem, niszczący, zapalę!...”

W przestwornych głębiach, wśród niebieskiej wyży,
Ciężary swoje zwarły chmur ołowię;

Wielkie ramiona płomienistych krzyży
Wraz się zjawily na smutku pustkowie,
Ażeby zniknąć prędzej, nim się chyży
Zadziw o treści ich tajemnic dowie;
Komet złowróźbnych rozpalone miotły
Na krzyżach tych cierniowe, straszne wieńce plotły...

A potem naraz Lęk, który z za węgła
Wytrzeszcza w oddal szklane, martwe oczy,
Ujrzy, jak moc się nieznana rozprzegła,
Jak w chmur zwichrzeniu i światła roztoczy
Błyskawicowej zrywa się, wylęgła
Z gniewu bożego, zbrojna czerń, jak broczy
We krwi, szalona, rozpetana, wściekła,
Nie wiedzieć, godna Niebios, czy godniejsza Piekła...

We mgłach, w przyémionym widnokregu duszy,
Która goryczą ludzkiej nędzy płacze,
Skrzydło o skrzydło z poszumem się kruszy,
Jak świst nawalnic: Szatani-puhacze
Łamią aniołów szereg białopuszy,
W surmy żalobne zagrały rozpacze,
Ślepe, o trupiej na licach bladeści,
Gdzie Życia zaprzeczenie przyczajone gości...

Schodzą na ziemię zastępy ponure,
Ku cmentarzowi włoką się za trumną,
Na zgiętych plecach królewską purpurę
Dźwigają w strzępach, a twarz, wczoraj dumną,
Dziś już nie mając sił, by wzniesić się w górę,
Słonią kołpakiem; tak rzeszę tę, szumną

I huczną ongi, trwożny wstyd ogarnia —
Nie spojrzą na drogozask z napisem: Męczarnia!...

Przy boku szable złamane przez poły,
Albo pogiete, bez pochew, u pasów,
Zwisłych na biodra; polysk klingi golej
Rdze od niepomnych pożerają czasów:
Krew na nich zaschła!... Orły i sokoły,
Śród napowietrznych wrzasków i hałasów
Orężnych wzrosłe, stępione już dzioby
I pióra mając zdarte, włoką się na — groby...

Jedni rycerskim pochylają znakiem
Z niewysłowionej żalości, a jedni
Trupiami usta, smutnym mknąc orszakiem,
Skomlą pieśń straszną, a drudzy, w powszedni
Dzień tego bólu, co nadziemskim szlakiem
Mgły swe rozścielił, coraz to bezwiedniej
Zdzierają z siebie wszelką już nadzieję
I suną, niewiadomo, w jakie suną knieje...

A inni, pchani w te Przyszłości ciemnie
Kościastą ręką Pomsty, zapomnieli
Swej antenackiej dumy, co najemnie
Wić się nie mogła, i wrzeszczą: Niech dzieli
Naszą się schedą chciwy wróg! Drżij ze mnie
Atlas i bisior! Obrywaj z tej delji
Kosztowne guzy! Bierz sobole futra
I siodła turkusowe, lecz daj żyć do — jutra.

A jutro nędzne!... Zaś inni — o biada!
Potężny organ umilkł w pańskim tumie,

Którego ścian już czerwona gromada
Głaznych grobowców podeprzeć nie umie —
Inni na znakach swoich piszą: „zdrada!“
Gdyż obrachunki czynią w swym rozumie,
Że lepiej w wrogie wcielić się zastępy,
Niż oddać im na pastwę kontuszowe strzepy...

Inni rycerskiej urągają chwale,
Bo jeno blichtrzem jest marnym; zwycięską
Śmierć własnych ojców, ginących wspaniale
Na krwawych polach, równoważą z klęską
Swojej sadyby, albo ostrzą pale
Dla tych, co, w wnętrzu wolę jeszcze męską
Żywiąc, nie mogą składnie nagiąć karku
Na tym upodleń ludzkich haniebnym jarmarku.

Tak idą w czelusć otchłanną te rzesze,
Nagromadzone, jak wojenne łupy
Ku śmiechu żądnych gawiedzi uciecze:
Słabi i możni, panowie, biskupy,
Jezdne chorągwie i szeregi piesze,
A wszyscy chrześzczą kośćmi, bo są trupy,
Które tchórzostwo swe i zanik wiary
Okryły w ukradziony trupom całun stary.

Czasem się z tłumu straszny płacz dobędzie,
Lub okrzyk kłątwy przeniknie powietrze,
I wraz się urwie — nie dojdzie przed Sędzię,
Aby mu wskazać na oblicza, bledsze
Od bladej śmierci, i zbawcze orędzie
Wymusić z Niego... Czasami się przetrze

Ku uszom twoim chrzęst: to w trupiej dłoni
Pastorał się przelamał, lub gwóźdź wypadł z broni...

Tak idą, w czelusć i przepaść — bez końca...
A chór szatanów chichocze rozgłośnie
Ponad rozłogi, pozbawione słońca,
Na których żaden kłos już nie wyrośnie,
Ani nie stanie odważny obrońca,
Zmartwychpowstanej ufający wiośnie —
Aż oto nagle kłęb się chmur rozwelnia:
Na orszak spływa blasków płomienistych pełnia.

Słowo przedwieczne. Płomień, przeobficie
Nasycon światłem, na klasztornym zrębie,
Wychylającym z mgieł, jak dawne śnicie,
Ogniami zlane biele ścian gołębie,
Zjawia się w białym, słonecznym habicie
I głosem, mocnym, jako sęki w dębie,
A krwią ociekłym, jak serdeczna blizna,
W umarłe rzuci hufce święty krzyk: Ojczyzna!

Nie dźwiga miecza, krzyżem drogę znaczy,
Ten tor chwalebny, z którego uchodzi
Miedziana stopa leniwej Rozpaczy
Przed bohaterstwem w promiennej powodzi
Nowego życia... Pan i tłum prostaczy,
Jako rybitwy na ogromnej łodzi,
Już nie pogrzebnym orszakiem się włoką,
Lecz płyną wielkiem morzem wiary w dal głęboką.

I Płomień-Słowo w śnieżystym kapturze
Naokół iskry żywotwórcze ciska:

„Tobie li“ — mówi — „możny Panie, służę,
I łaska Twoja, czuję, że już bliska:
Gniew Twój w niszczącej zjawia się wichurze
I światy spycha w bezdenne urwiska,
Lecz gdyś już serca wypróbował, Panie,
Wnet dobroć Twa zwycięska na wyłomie stanie...“

Huk, szum i poświst i jęk się wzbija,
Dym się rozkłębia, syczy zamęt krwawy;
Od jasnogórskiej bramy wroga zmija
Cofa się, dalszej nie żadna oblawy:
Głowę jej depce niewinna Lilija,
A u stóp Panny, jak promień złotawy,,
Śnieżny się habit w cichym smętku ścięle,
Spokoju wzdyc łaknący po zwycięskim dziele:

„Kiedyż się, kiedy zbliżysz, bladoczoła — ?
Głębokooka śmierci, kiedyż po mnie
Przyjdiesz, by zabrać do swego kościoła?
Twej ambry słodkiej spragniony-m ogromnie,
Bo serce moje płacze, iż dokoła
Żal tylko widzi, a zasię przytomnie
Patrzy w tę przestrzeń, gdzie, jak gwiazda złota,
Rozświeca grób wieczystość ludzkiego żywota“.

I w jednej z takich chwil, gdzie dusza, głodna
Tajemnic bożych, do ramion przypina
Skrzydła i w locie swym dociera do dna
Świątych objawień, zesła k'niemu, sina
Żalobą mogił, a jednak pogodna
Śmierć i szepnąwszy: „wszelka tobie wina

Jest opuszczona, boś żył duchem, górnice“,
Śmiertelne jego prochy zamknęła w swej urnie...

Prochem-li jesteś, prochem, więcej niczem,
Kamienna urno! a jednak przed twojem,
Żalobą wieków okrytem obliczem
Staje ma dusza z dziwnym niepokojem,
Albowiem czuje, że w twem tajemniczem
Wnętrzu odnajdzie coś, co nie jest rojem
Zmarłych-li wspomnień, ale życia treścią,
Uwitą z wielkich tęsknic, karmionych boleścią...

XXIV. W NOC WIGILIJNĄ.

Powie Chrystus, Pan nasz miłościwy:
Posłuchajcie, aniołowie moi,
Tak mi dzisiaj na duszy radośnie,
Niechaj każdy swe skrzypki nastroi

Między ludzi pójdziemy z muzyką,
Chcę im huczne wyprawić wesele:
Jednych wiarą zatruję, a drugich
Białym chlebem miłości obdzielę.

Kto zaś z pośród mieszkańców tej ziemi
Najgodniejszym mych łask się okaże,
Temu rzeknę — słuchajcie: Zbawionyś
Bo nadzieję przynoszę ci w darze.

Aniołowie na skrzypkach zagraли,
Idą przodem z muzyką a pieniem,

Wielce-ć radzi, że Chrystus z opłatkiem
Między ludzkim zasiądzie stworzeniem.

Przyszli w kraje bogate i plenne:
Snać nad wami rozwarły się nieba,
Wszystko macie — król światów zawoła —
Tylko jeszcze miłości wam trzeba.

Przepłynęli rzeki i morza,
Dumni mędrce zabiegli im drogę:
Nad przepaścią stoicie — rzekł Chrystus —
Jedną wiarą ocalić was mogę.

Nie poskąpił miłości i wiary —
Aniołowie zagraли radośnie
Plon obfity — dla nieba — śpiewają
Z twoich darów, o Panie, wyrośnie.

Zaszli w ziemię od losów przeklętą —
Podścieliły się szare sukmany
Pod ich stopy: ni króla ni władcę
Widzim w Tobie, nasz Jezu kochany!

Na te oczy, od łez już ośleple,
Tylko bożą widzimy dziecinę:
Nie żądamy już więcej niczego,
Zbaw nas grzechu i przebacz nam winę.

Zmilkły skrzypki i pieśni aniołów,
Z Chrystusowych źrenic łza się leje:
Czem opłacę wasz ból i pokorę?
Dam wam świętą i zbawczą nadzieję...

XXV. Z OPLATKIEM.

Czego by życzyć wam
W tę świętą noc,
Gdy betleemskiej gwiazdy jasna moc
Kieruje drogę swą od niebios bram
Ku waszym zbożnym chatom?
Kiedy ten skrawy śnieg,
W ten mroźny szron
Spłynie do waszych utęsknionych łon,
Słodka opowieść, że w żłobie ten legł,
Co odkupienie światom
Pragnął zgotować przez męczeńską krew?

Kiedy aniołów chór
Do waszych wrót
Zapuka cicho, mówiąc: „stał się cud!
Człowiek jest jako piękny, boży wzór,
Stworzony do swobody!”
Kiedy wam szepnie tak
W ten krwawy dzień,
Gdy do ostatnich trzeba walczyć tchnień,
Aby na ciele różg nie został znak,
Aby po kaźniach młody
Nie zniszczał pragnień bohaterskich siew —

Kiedy obsiadłszy stół,
Ujawszy w dłoń
Biały opłatek, pochylicie skroń,
Albowiem każdy będzie żywiej czuł,
Iże w ten wieczór wesela
Tylko na smutek stać

Głęb prawych dusz —
Dziś, gdy nie wina, ale zółci kruz
Wychylać musi nasza droga brać,
Od brata i przyjaciela
Jakiż świąteczny chcecie przyjąć dar?...

Chcę wam otuchę wnieść...
W ten wielki czas
Jakiś się nowy grom obudził w nas —
Wy o tem wiecie, matki, których cześć
Roznosi drobna dziatwa;
Z krwiście stworzyły straż
Niezlomnych praw,
Więc zawoławszy: zbaw nas, krwi, o zbaw!
W wieczór dzisiejszy rozpogóďte twarz;
Choć to ofiara niełatwa,
Cieszcie się dzisiaj z wszystkich mąk i kar.

A w tym zamęcie sił,
Gdy własny brat
Przeciwno bratu straszny wyrzut kładł
Na szalę czynu, co się w bojach wił,
Niech się dziś kaja i korzy,
Kto kłam wysuwał w bój;
A zasię ten,
Kto w prawdzie czystej snuł przyszłości sen,
Niech się raduje: Nieplonny był znój!
Z prawdy się rodzi Syn Boży,
Kruszyciel więzów i rozdawca łask.

Błogosławiona bądź,
Chwilo, coś jest

Po to nam dana, by przez ofiar chrzest
Mogły się dusze ku wyżynom piąć
Boskiego objawienia,
Że człek, choć z prochu wstał,
Szatana zmógł,
Jeśli nie stracił wśród rozstajnych dróg
Żądzy swobody! blaskiem wszystkich chwał
Ona go opromienia,
Boć najprawdziwszych to niebiosów blask.

Zapada cichy mrok,
Najpierwsza z gwiazd
Lśni już nad bielą naszych siół i miast;
Aniołów śnieżno-skrzydłych mgławcy tłok
Śnieżystem polem spieszy,
Staje u węglów ścian,
Kwiecisty mróz,
Który na szybach tak przemożnie wzrósł,
Stapia oddechem śpiewu — dobrze znan
Jest hymn tej świętej rzeszy,
Miły jest sercom ten niebiański gość.

Zasiądźmy wszyscy w krąg;
Radość nasz dom
Niechaj napelni! Jakiś nowy grom
Zbudził się w wnętrzu naszym! Żądny mąk
Lęka się wróg zawzięty!
Sianem nakryty stół —
Kolędy głos
Tej najprzedniejszej, którą dał nam los,
Pójdzie w daleki świat, by świat ten czuł,

Że już zbieramy sprzęty
Z ofiar, co bujnie tak musiały rósć...

XXVI. SIEROTKA.

W świat idzie biedna sierotka
z oczkami zapłakanemi —
wiatr wieje i sypie śniegiem
po zamarznętej ziemi.

Macocha wyгнаła z domu,
zimno i noc już zapada,
przy drodze nagie topole,
wron się zrywają stada.

W świat idzie biedna sierotka,
w pustkowie zatapia oczy,
w tem przed nią pałac ogromny
z gęstej wychyli się mroczny.

W oknach goreją światła,
zamek, jak płomień, czerwony,
łuna złocista bije
na mury i bastjony.

W komnatach głośno rozbrzmiewa
przesłodkie „W żłobie leży“,
sierota zdumiona staje
u pałacowych dźwierzy.

Chce dzwonić, nie sięgnie dzwonka,
chce pukać, za słabe dłonie:
nikt jej nie słyszy w zamku
co w świetle i pieśni tonie.

Gdzie — w którą stronę się udać?
W mgłach przed nią świat daleki!
Pod murem zamkowym spocznie
i zaśnie — może na wieki!?...

Wiatr wieje i śniegiem sypie —
sierotka wyteża oczy:
u stóp zamkowych chatynka
gubi się w gęstej mroczy.

W okienku światło przygasa,
przymilka kolęda słodka:
Otwórzcie mi, dobrzy ludzie,
ja-ć biedna jestem sierotka!

Otwarli jej drzwi sosnowe,
wpuścili do niskiej chaty:
Ogrzej się dziecię, przy ogniu,
zjedz kąsek niebogaty!

Sierotka siadła przy ogniu —
o jaki los szczęśliwy! —
i kromkę ma, a wokół
dzieją się cuda i dziwy:

W izbie, gdzie knotek przygasa
gdzie głosu na pieśń nie stanie,

światłość się wielka rozlewa
i setne słysząc granie.

W białych, jak śnieg, sukienkach,
wkraczają aniołowie
skrzypeczki im błyszczą w dłoni,
korony jasne na głowie.

Kolędy przecudowne
w nadziemskie płyną raje,
a w środku tego orszaku
sam Chrystus biały staje.

Rzucił niebieskie progi,
kościół rzucił złote,
by podziękować biedakom,
że w dom przyjęli sierotę.

XXVII. A KIEDY ZMARTWYCHPOWSTAŁ...

A kiedy zmartwych powstał,
rzekł uczniom i apostołom:
Radujcie się razem ze mną,
wieść wam przynoszę wesołą.

Rozwarłem piekielne bramy,
życie-m uwolnił od męki,
słoneczność spływa po świecie
z mojej wszechmocnej ręki...

A Marja z Magdali, usłyszawszy te słowa, rzekła:

Zbawiłeś mnie, Panie, od grzechu,
do krzyża przygwożdżony —
niczem już nie pragnęła
prócz Twej cierniowej korony.

Nie znałam większej słodyczy,
wonnejszej nie znałam woni
nad krew z Twojego boku,
nad krew z Twej świętej skroni.

Dzisiaj, gdy patrzę w Twe lice,
skąpane w wiosennem złocie,
cierpienia chęć mnie opuszcza,
a skrzydła rosną tęsknocie.

Chciałabym szeptem trawy,
która kielkuje z pod ziemi,
opiewać nieśmiertelność
ustami dziękczynnemi.

Chciałabym puchem kwiecia,
obsypującym czereśnie,
żywot uwielbiać wieczysty,
niezmiłkę nucić mu pieśnię.

Chciałabym lotem jaskółki,
przybywającej z za morza,
wznieść się w Twój Raj objawiony,
gdzie władnie żądza-li boża.

Zbawczą jest siła boleści,
lecz większą moc ma w sobie

pragnienie nowego życia,
wyrosłe na życia grobie...

*Tak rzekła Marja z Magdali, zachwycona jasnością
twarzy Chrystusowej, a Tomasz, który był niewierny,
mówił:*

Dotykam się Twej rany,
bo chcę mieć znak widomy,
że nie jest złudą Twa miłość,
co ma ogarnąć ogromy.

Spoglądam w Twoje oczy,
wolne od śmierci przesłony,
bo chcę w nich wyczytać spokój,
idący na świata strony.

A z poza Twojej Golgoty,
z za granic zmartwychpowstania,
przyżywa wrzask i zamęt,
ciemny się mrok wylania.

Nowe stawiają krzyże
i płyną krwi strumienie,
na Chrystusową szatę
tłumna się zgraja żenie.

O Panie jasny i cichy,
coś przemógł wrzawę i ciemnię,
daj sercu wypoczynek,
odpędź te widma odemnie.

Pokrzep mą słabą duszę,
bo z niepewności omdlewa —
wiem: Józef z Arymatei
zdział Twoje ciało z drzewa...

Bożego spragnion Królestwa,
w całunne owinął płótna —
Złożyła Cię do grobu
jego tęsknica smutna...

Wiem: poszły trzy Marje,
z drogiami szły maściami:
Któż — rzekły — głaz nam odwali,
litując się nad nami?

Wiem, o zwycięsco śmierci,
że gdy nad grobem stały,
ogłosił im chwilę triumfu
wysłaniec Twój, anioł biały.

Żeś jednej się objawił
po krzyżowania męce,
promienny, rozradowan,
z chorągwią w świętej ręce.

Wiem: rzekłeś do niej słowo,
co skrzydła przypina tęsknocie
za nieśmiertelną wiosną,
gdzie kres jest dan Golgocie...

Położ mi dłoń na sercu,
położ mi dłoń na czole,

bym czuł, że ona to niegdyś
łamała chleb przy stole...

O tak, to ręka ta sama,
już wątpić mi nie trzeba —
lecz gdzież ta zbawiająca
od głodu, miara chleba?

W okęgach drżą powietrznych
Twe wielkie przyrzeczenia.
a mrących nowa rzesza
z starą się rzeszą mienia.

O Panie zmartwychpowstały,
dajże mi znak widomy,
że nie jest złudą Twa miłość,
która ogarnia ogromy.

Milczący patrzysz mi w oczy,
a ongiś szeptał: „Mój ludu!”
Rozerwij te tajemnicze
pieczęcie Twojego cudu...

*Ale Chrystus nie odrzekł nic, tylko gdzieś, na dalekiej
Północy, w krainie głodu i ucisku, obudził głosy dziecięce,
każąc im śpiewać:*

Zawitał dzień nam radosny,
od dawna pożądany:
Chrystus Pan zmartwychpowstał,
by ludzkie ukoić rany.

Przybity był do krzyża,
trzy dni przeleżał w mogile,
zmartwychwstał, świat przemienia
w odmładzającej sile.

Rzekł anioł trzem Maryjom:
szukacie go daremnie —
Zmartwychwstał, przewycięzył
Głuche, grobowe ciemnie.

Przestanie głód nas wybijać
i ucisk nasz, o Panie,
Zakończy się przez Twoje
święte zmartwychpowstanie.

A Marja z Magdali, zwana także świętą Pokutnicą, towarzysząca krucjacie dziecięcej, zatrzymała się pod dawnym, krzyżem na drogach rozstajnych i zapatrzona w przestrzeń wiosenną, szepce w zachwycie:

Zbawczą jest siła boleści,
lecz większą moc ma w sobie
pragnienie nowego życia,
wzrosłe na życia grobie.

XXVIII. MARJI KONOPNICKIEJ.

„A gdy poszedł Stach na boje,
zaszumiły jasne źródle,
zaszumiło kłosów pole

na tęsknotę, na niedolę...“
Na niedolę, na tęsknotę
płyną w szumach kłosy złote,
śród świecistych łąk do morza
płynie w szumach rzeka boża;
blask słoneczny żarem pali
po niebiosów wielkiej fali.
A wybrzeżem, bruzdą, miedzą,
przyrowami, kędy siedzą
senne wierzby i burzany,
idzie duch Twój zadumany.
Tęsknicami pół opity,
idzie duch Twój do mogiły,
gdzie po wrzawie, gdzie po wojnie
Stach na wieki legł spokojnie.
Na krawędzi grobu spocznie
i rozpręda żalów mrocznie
po dolinie i po lesie —
w krąg, jak cichy szum się niesie,
w krąg, jak powiew trawy depce,
duch Twój dziwne skargi szepce,
że gdy wracał król w swe mury,
chorągwiane wnet purpury
kłoniły się mu pod nogi,
gdy król z sławnej wracał drogi.
A Stachowi, gdy go w dole
po krwawicy, po mozole
kładły z smutkiem ręce bratnie,
na żegnanie, na ostatnie,
zimne dzwony bić nie chciały,
bo się rozszedł talar biały,

„tylko dzwonki liljowe
dzwoniły mu przez dąbrowę“.

* * *

I tak idzie rozmarzony
przez zapłocia, przez wygony,
przez zagrody i cmentarze
idzie duch Twój z smętkiem w parze.
Zrywa miękki kwiat jabłoni
i jaskółki w locie goni,
skowrończane pieśni łowi
śróđ gleb żyznych i pustkowi,
krwią od cierni ręce plami,
czoło zdobi jagodami,
jagodami tego bólu,
który wyrósł w naszym polu...
Jakaż wielkość w tej ozdobie,
którą znalazł duch na grobie!
Jakiż czar się dziwny mieści
w tych srebrzystych łzach boleści,
w których błyszczą hen dokoła
nasze drzewa, nasze siola!
Jakaż pieśń się mocna rodzi,
kiedy, brocząc w ros powodzi,
duch Twój w przestwór wlepia oczy,
patrzac, komu dzień się mroczy,
a zaś komu ranna zorza
u szczęsnego staje łoża!
Jakież rajskie płyną tony,
kiedy duch Twój rozręskniony
nadsłuchuje, skąd w niebiosy
te rycerze biją głosy —

czy od mogił, które pługi
rozorały w zagon długi,
czy od łanów, gdzie rycerze
mają kłaść się w doły świeże?
Lećcie, pieśni i nadzieje,
razem z wiatrem, który wieje
od uroczysk i od granic,
gdzie bohater skon ma za nie!
Lećcie, pieśni, po tej fali,
co się ogniem wiary pali,
rozręsknionej snac bez końca
w tym wschodzącym kręgu słońca.
Lećcie, pieśni, lećcie w gości
w ten weselny dom miłości,
do pałaców i pod strzechę
na triumfy, na uciechę!...

* * *

I tak duch twój idzie, płynie
i nie spocznie na wyżynie,
skąd w błękitnej duchów ciszy
jęków ziemskich nie usłyszysz.
Rozmarzony, rozręskniony
hen! w ojczyście idzie strony
i w pochodzie się nie znuży
ni przestraszy się tej burzy,
która żarne zbiera gromy,
by je rzucić w nasze domy;
Nie nastraszy się tej chmury,
skrywającej w cień ponury
żniwny rozlóg, by za chwilę
w bezlitośnej sypnąć sile

mroźnym gradem... Tylko czasem,
kiedy strzeli ponad lasem —
nad rozłogiem kiedy strzeli
błyskawicznej smug topieli
kiedy piorun za piorunem
zacznie szarpać chmur całunem
i, w niszczącej swej potędze
rozszałały, groźny, dziki,
bezechowe chłonie krzyki
tego ludu, który nędzę
u kołyski ma i trumny,
duch Twój, patrząc w zamęt tłumny
klęsk i cierpień i rozpaczy —
w zniweczony patrząc szlak,
jak wylękły staje ptak,
swą obecność jękiem znaczy
i ku niebu zgniewanemu
rzuca smutne: czemu?! czemu?!
Niebios a mu nie odjękły,
a on, duch Twój, ptak wylękły,
połamane skrzydła nurza
w tych zatorach, które burza
wyżłobiła gromów mocą,
i, osłonił żalów nocą,
rzuca niebu milczącemu
swoje żalne: czemu?! czemu?!
O radości, o rozkoszy!
Słońce czarne kłęby płoszy,
rozwarły się nieb wierzeje,
w blaskach łąka w głos się śmieje,
jaskrów śmieją się tysiące
w ono słońko promieniące,

a w piwnicy blade dziecko
zaplakanej pyta matki:
Hej! matulu, czy są kwiatki —
czy słoneczko jest na świecie?...
O rozkoszy, o radości!
Szczęście spieszy ku nam w gości,
fujarkowej odgłos pieśni
pochwytyują ptacy leśni,
pełne ziarna gną się żyta,
a od chaty, od zagrody,
gdzie zmarł z głodu synek młody,
idzie w żniwny łąn najmita!...
O uciecho, o wesele!
Świat się nowym duchem ścięło,
sprawiedliwy dzień się zbliża,
a przed sądem, wobec krzyża
zbrodnia życia grób już kopie,
staje nędzne, biedne chłopię!

* * *

Duch twój z skrzydły zranionemi
chciałby uciec od tej ziemi
w błękitniejszą lecieć dal,
ale tak mu żal! tak żal!
pójdzie, wzłeci, rozkołysze
piór łopotem świętą ciszę,
co oprzędła naw marmury,
gdzie duch jakiś spoczął wtóry,
gdzie tajemny półmrok głuchy
wypełniają setne duchy,
przemocarne, przepotęzne,
w lotach swoich niebosięzne,

nurtujące hen! aż do dna
wskróś wieczności fal!
Pójdzie droga trudów godna,
i w mistycznych mżach witraży
z tłumem duchów tych pogwarzy
wśród sklepionych hal...
A z daleka, od tej ziemi,
skąd szedł z skrzydły zranionemi,
cichy wiatr zawiewa,
cicho szumią drzewa —
Ach! jak mu żal! jak żal!
Zmilknij wietrze! milczcie, jodły!
Inne szlaki mnie tu wiodły,
inne mnie tu gnały loty,
w kraj promienny, w kraj ten złoty!
Łódź ma płynie w żar, w promienie,
w słodkiej tonę kantilenie —
pal się, blasku, pal!
Tam niech krwawe gorą zorze,
niech zagony nędza orze,
niech się zgliszce w słup rozdymi,
przeczerwony, przeolbrzymi,
tutaj w złotne znów opony
cyprys tuli się stęskniony,
pinje tu swą głowę
tulą w sny różowe...
Skier spływają ametysty
na półmroków smug srebrzysty,
a ty, wierzbo moja stara,
czyś ty mara, czy nie mara?
Skąd się wzięłaś w tej godzinie
wśród cyprysy i wśród pinje?

Skąd się wzięłaś na te drogi,
gdzie rozwiewne, białe togi
w elizejską płyną dal?
Skąd się wzięłaś, wierzbo siwa,
na te czary, na te dziwa —
ach! jak mi żal! jak żal!...
Panie! dałeś mi stygmaty,
że się mogę wznieść nad światy
i w błękitnej duchów ciszy
pukać do twych wrót.
Niech się spełni cud!
Niech twa ręka je otworzy
mojej pieśni bożej!
Jęków ziemskich nie usłyszysz,
gdy, wpatrzona w Twoje lice,
wieścić będzie tajemnice
mórz, skąd bije Duch!...
Hej! Ze skrzydły zranionemi
nie powróci do tej ziemi;
straci wzrok i słuch,
rozemglona,
zatopiona
w wiekuiłą dal...
Ach! jak jej żal! jak żal! jak żal!...

XXIX. MONA LIZA.

I.
Śmiejesz się do mnie tym dziwnym uśmiechem
W oczach i ustach, który — nie wiem — cnotą,

Czy też ponętnym przykuwa mnie grzechem:
Tak mi się w serce strzałą wbija złotą.

Pod jego czarem z młodzieńczą ochotą —
U dusz ranionych z niezwykłym pośpiechem —
Rwałbym się znówu ku tym wyżnym lotom,
Gdzie dech nasz z bożym zlewa się oddechem.

Lecz mnie już błękit niebieski przeraża,
W nieskończoności tonący, bezdenne
I bezgraniczny baldachim ołtarza,

Ustawionego w mistycznej świątyni,
Gdzie, jako obraz daleki i senny,
Wielka Miłości ofiara się czyni.

2.
Śmiejesz się do mnie... Spoglądam w twoje oczy
I twoje usta, niecierpliwie chłonę
Ten dziwny uśmiech, co w sobie jednoczy
I ciernie cnoty i grzechu koronę.

I żary na mnie buchają czerwone,
Dusza ma ogniem, niby krwią, się broczy —
Tajemną w Sais rozdieram zasłonę,
By zginąć w światła ślepiącej roztoczy.

Zabójcze światło! Do głębi przewierci,
Człeku, twe wnętrze, ale nie rozświeci
Zagadki bytu, która w niem się chowa.

Przy tobie stanie li zdawkowej Śmierci
Posępne widmo, straszdyło na dzieci,
Albo też Boleść, tak, jak Śmierć, zdawkowa.

3.
O Mono Lizo! Niema w sercu mojem
Ni jednej chwili, gdzieby twe powieki,
Pełne tajemnic, zbratały z pokojem
Mą duszę!... Śmieję się! Śmieję się! Niech w daleki

Popłyną przestwór nieuchwytnie rzeki
Mgławic miesięcznych, darzące ukojem
Serca, znużone ciężarem opieki,
Którą ich raczy świat ten!... My nad znojem

Staniemy zdrowi i silni!... W ramiona
Pochwyć mnie słodkie!... Wesoła i pusta,
Przytul do ust mych swe motyle usta!

Na piersiach twoich niech pierś moja skona!
Niech wokół wszystko skona, prócz rozkoszy,
Której nam światło z Sais nie wypłoszy...

4.
O Mono Lizo! Nie wiem czemu nasze,
Zeszły się drogi i czy dzień się zbliży,
Że się rozejdą, ani tem się straszę,
Że na tych drogach wyrośnie rząd krzyży...

Wszystko mi jedno! Po powszednią paszę,
Ambrozji żądny, duch mój się nie zniży:

Kocham twe ciało! Ku niemu się łaszę,
Wróg Nazaretów świętych i Assyży.

Żądliwie śledząc barwnych szat obrzeże,
Okalające twoje łono mleczne,
Rękę mą drżącą w twoje kładąc włosy,

Im tylko ufam i w nie tylko wierzę,
O Mono Lizo, me pragnienie wieczne!
O Mono Lizo, mój wzlocie w niebiosy!

5.
Śmiejesz się do mnie, czy śmiejesz się ze mnie?...
Na ustach twoich uśmiech tajemniczy
Nad przepaściste prowadzi nas ciemnie,
Gdzie siwy starzec ziarnka piasku liczy...

Jest-li lęk taki w niedostępnej dzicy,
W którą się słońce przedziera daremnie,
Jaki ma śmiech twój, skażon czy dziewiczy —
Śmiech twoich oczu? — ja nie wiem...

Na Lemnie

Czy na Golgocie — tam, gdzie ludzie żyli
I tam, gdzie marli, niema takiej chwili,
Iżbym nie pragnął sięgać ku zasłonie

Z Sais, a zawsze, w mroku czy przeźroczu
Mych dni doczesnych, muszę cofać dłonie,
O Mono Lizo, przed śmiechem twych oczu...

XXX. BOŻE CARJA CHRANI.

Wróg do nas przyszedł i mówi: „Rebiata!
Niechaj wesołość w naszych sercach gości:
Dziś wam ojcuje pan i władca świata,
Car miłościwy! Przeszłość wam zazdrości,
Że za minionych nie śpiewała dni:
Boże carja chrani!“

Wraz się wyprężył, w takt uderzył w dłonie
I groźne ku nam posławszy źrenice
Zaintonował w współsiepaczy gronie
Pieśń, która wstydem oblewa nam lice
I kłamać każe chwale dawnych dni:
Boże carja chrani!

Jakto? Na ziemi, którą przodki nasze
Krwia użyźnili — na ziemi, gdzie w tańce
Z dzidą moskiewską polskie szły pałasze,
I zwyciężały, my dziś, jak zaprzańce,
Śpiewać tu mamy na szyd wielkich dni:
Boże carja chrani?!

Od starych kopców, od mogił rycerzy
Głębokie płyną ku wnukom westchnienia:
Łany dziejowe wielkim krokiem mierzy
Śmierć i w żalobę świat nam w okrąg zmienia,
A my nucimy — hańbo smutnych dni:
Boże carja chrani!

Ojczyste pola pod ciosami burzy
Legły pokotem, w borach smukłe sosny

Chyłą się z żalu, ptak się w locie nuży
I wody płaczą, a zasię radosny
Ma hymn rozbrzmiewać w te rozpaczne dni:
Boże carja chrani.

Nie! nie! Ten język niech ucichnie w gardzieli,
Niech rozbrat dusze młodzieńcze popęta,
Niżbyśmy kiedyś zapomnieć mieli,
I zdradzić ciebie nasza ziemia święta
Pieśnią, co końcem jest twych przyszłych dni:
Boże carja chrani!

Przekleństwo tobie, hymnie bluźnierczy,
Coś jest ojcowstwa zaprzeczeniem krwawem:
Na gruncie twoim szubienica sterczy,
Bezprawie każe nazywać nam prawem —
Przekleństwo tobie, hymnie podłych dni:
Boże carja chrani!

W twej nucie słyhać pobrzęk kajdan głuchy,
Lodów sybirskich i kazamat echa
Drżą tu, by straszne, potępione duchy,
Trupich się czaszek żółkły stos uśmiecha
W twojej melodji grozo naszych dni:
Boże carja chrani!

Ale już zbliża się twój kres: na sądy
Już cię wzywają zdeptane narody —
Tracisz pod sobą twe morza, twe lądy;
Brzmieć już zaczyna świeży hymn swobody,
Gdzie dotąd wladła ta kaźń wolnych dni:
Boże carja chrani!

XXXI. WARSZAWIANKA.

Oto chwila pomsty, sławy!
Na ulicach lud Warszawy!
Biegnie twardy, groźny, krwawy,
Wie, że nie jest ciźbą sług!
Woła, krzyczy, grzmi rozgłośnie:
Grób nasz trawą niech porośnie
Zginąć, choćby w życia wiośnie,
Byle ujrzeć, że padł wróg...

Świst i gwizd i tętent koni:
To kozacka sotnia goni,
Nahajkami jarzma broni.
W ludu plecy wpił się bat...
Roztocz, Boże, swoją pieczę
Nad despotą! Czucie człeczce
Utonęło w krwi, co ciecze
z naszej rany, hańbiąc świat!

Wyrósł z ziemi tłum olbrzymi:
Kto szlachetny, z szlachetnymi!
Niechaj zgłiszcze się zadyml!
Nad pokotem wraźnych ciał!
Wrzask i zamęt pośród czerni;
Miłosiernej! Miłosiernej!
Nam kazano, myśmy wierni,
Staniem przy was, jako wał!

Nie staniecie! próżne modły!
Duszę gad wam zatruł podły —
Zemstą dłonie do nas wiodły,

W naszej zemście padł wasz dzień!
W krwi się wije praw obrońca,
Co przeczyły prawu słońca —
Walczyć będziem aż do końca,
Do ostatnich walczyć technię...

Polska żywa! Wolność żywa!
Lud żelazne więzy zrywa!
Kto tu zmęczon? Kto spoczywa?
Hej! nie nadszedł jeszcze czas,
Nie spoczniemy, aż świat stary
Nie położy się na mary,
Aż zwycięskie te sztandary
Nie zaszumią, jako las!

A zaszumią, pewne siebie.
Że na ziemi i na niebie
Niema władzy, która grzebie
Wolność, Polskę w hańby grób —
Że na zawsze się stępiły
Te pałasze wrażej siły
Co w nadzieje nasze biły
Z naszej wiary czyniąc lup...

Oto chwila pomsty sławy!
Na ulicach lud Warszawy!
Biegnie, twardy, groźny, krwawy,
Wie, że nie jest ciżbą sług!
Wola, krzyczy, grzmi rozgłośnie:
Grób nasz trawą niech porośnie,
Zginąć, choćby w życia wiośnie,
Byle ujrzeć, że padł wróg.

POSŁOWIE TOMU XI.

W tomie niniejszym przedrukowano zbiorek p. t. „Ballada o słoneczniku“ z r. 1908 z kilkoma zmianami. Prócz przekładów usunięto wiersze o Mickiewiczu i o Chopinie, które weszły do cyklu „Z areny publicznej“ V tomu. Dodano natomiast na końcu wiersz „Mona Liza“, znany z II-go wydania „Krzaku dzikiej róży“ z r. 1907 oraz dwa wiersze społeczne: „Boże carja chrani“ i „Warszawiankę“. Większość zebranych tu liryk drukował poeta w latach 1902—1907 w czasopiśmie. Sądząc ze stylu i charakteru z tegoż okresu pochodzą i pozostałe.

W zbiorze wyodrębniają się dwa typy: liryk refleksyjnych i symbolicznych o kompozycji balladowej. Te ostatnie osnute są na wątku zaczerpniętym z legendy; czasem mają one charakter wysoce dramatyczny, jak „Pieśń o Pani, co zabiła Pana“ lub „Pieśń o Waligórze“ lub czasem łączą charakter epicki z refleksyjnym jak n. p. „Drogi krzyżowe“. Zależy to od tego, czy poeta przepaja symbol bezpośrednim wyrazem swych walk wewnętrznych, czy też przeżywa je tylko we wspomnieniach lub osnuwa wzięty z legendy wątek własnymi refleksjami.

Odrębne piętno poezji z tego okresu stanowi to, że tematy czerpie poeta wyłącznie z introspekcji ze swych własnych przeżyć religijno-moralnych. Konieczność posługiwania się symboliką nasuwa tu raczej irracjonalizm i niepochwytność złożonych stanów duchowych. Motywy ludowe i literackie służą celom stylizacji wysoce artystycznie wyrafinowanej. Prostota motywów w interpretacji Kasprowicza staje się niezrównanym narzędziem sztuki symbo-

licznej. Nieokreśloność, wieloznaczność wątku służy poecie do wypełniania go treścią metafizyczną, rozszerzania jego rozpiętości symbolicznej, sugerowania niezmiernych głębi, rozsnuwania na jego kanwie precudowanej piękności warjantów. Z niejasności prymitywnego podania umie uczynić przepastne przemilczenie, zgrozą przejmującą pauzę dramatyczną. Jakby głębokimi organowemi tonami przerywał niewyszukaną, naiwną melodję poto, aby z tych, raz wstrząsających, to znów zdumiewających kontrastów budować nieoczekiwaną symfonię. Wartość tych liryk jest wyjątkowo wielka: W okresie symbolizmu, końcowego jego największego wyrafinowania w okresie intuicjonizmu i psychologizmu w literaturze, wypowiedziała się w tym stylu swej epoki jedna z najgłębszych i najbogatszych organizacyj duchowych, wypowiedziała do dna, do najintymniejszych drgnień duszy, mimo niedomówień i przemilczeń — parabol symbolicznych.

Raz jeszcze ostatni, najpotężniejszy, w grozie rozpetanych żywiołów zrywa się w „Pieśni o Waligórze“ Prometeusz do walki, lecz i to starcie ma już napół charakter mistycznej komunji z „Wielkim Wichrem Bytu“. Prometeizm, postawa aktywnospołeczna ustępuje tu miejsca odosobnionemu kontemplatorstwu, uczuciowemu przeżywaniu najwyższych wartości moralnych, mistycznemu obcowaniu z duszą świata. Ale dla tamtej, bohaterkiej, walczącej postawy zachowuje poeta zawsze najgłębszą miłość, najcichsze błogosławieństwo i modlitewne uwielbienie. Odchodzi z szeregu walczących, odłącza się od chórów błagalnych, ale nie może oderwać się od nich jego dusza. Wizje rycerskich pochodów nawiedzają tłumnie jego wyobraźnię, kamienna urna z prochami bohatera najgłębszy odzew w sercu jego budzi. W poezji tej panuje półmrok i nastrój tumu, przejmując nas techniemie mistycznych uniesień i dochodzi stłumione brzmienie organów. Ścichł patos wieszczów proroczych i chóralnych śpiewów. Ale pozostał ten patos najgłębszy — stłumiony: niemej rozpacz,

wewnętrznej modlitwy, cichego błogosławieństwa dla nieustraszonych, niezłomnych i męczenników. Pojawia się też nastrój inny, pogodniejszy: zdumiewających przejrzeń i nawiedzeń przez łaskę. Artyzm wyzuł się dobrowolnie z wszystkich elementów dekoracyjnych i efektownych, ale zyskał niezrównaną precyzję wyrażania najintymniejszych stanów duszy i piętno najgłębszego uduchowienia.

S. K.

SPIS RZECZY TOMU XI

	Str.
I. Nie zgasłaś, pieśni, pd. 1903 r.	5
✓ II. Siądź na kamieniu, pd.1906 r.	7
III. Wieczór, pd. 1906 r.	8
IV. Pożegnanie, pd. 1906 r.	9
V. Rada, pd. 1906 r.	10
VI. Wiatr gnie sieroce smreki, pd. 1903 r.	10
VII. Nie wiem, gdzie jesteś, pd. 1903 r.. . . .	11
VIII. Stary, czarny krzyż, pd. 1906 r.	12
IX. Dzień Matki Boskiej Anielskiej, pd. 1906 r.	14
X. Procesja, pd. 1906 r.	15
XI. Miłości pełne niech będą tve usta, pd. 1906 r.	15
XII. Mróz, pd. 1907 r.	16
XIII. Droga, pd. 1907 r.	17
XIV. Dzwonki sanek, pd. 1907 r.. . . .	17
XV. Ciche, samotne rzędy wierzb, pd. 1906 r.. . .	18
XVI. Fragment, pd. 1905 r.	26
XVII. Ballada o słoneczniku, pd. 1906 r.	31
XVIII. Pieśń o Pani, co zabiła Pana, pd. 1902 r.. .	34
XIX. Pieśń o Burmistrzance, pd. 1903 r.	40
XX. Pieśń o Waligórze, pd. 1904 r.	51
XXI. Sawitri, pd. 1907 r.	69
XXII. Drogi Krzyżowe, pd. 1906 r.	92
XXIII. Kordecki, pd. 1903 r.	103
XXIV. W noc wigilijną	110

	Str
XXV. Z opłatkiem, pd. 1906 r.	112
XXVI. Sierotka, pd. 1902 r.	115
XXVII. A kiedy zmartwychpowstał...	117
XXVIII. Marji Konopnickiej, pd. 1902 r.	122
XXIX. Mona Liza	129
XXX. Boże carja chrani, pd. 1905 r.	133
XXXI. Warszawianka, pd. 1905 r.	135

POSŁOWIE TOMU XI